

het ondraaglijk besef

n i e u w s b r i e f v a n h e t f o n d s s u z a n d a n i e l



n u m m e r e l f - d e c e m b e r 2 0 0 5

colofon



'het ondraaglijk besef' is de jaarlijkse nieuwsbrief van het
'het ondraaglijk besef' est la lettre d'information annuelle du

FONDS **suzan daniel**

homo/lesbisch archief en documentatiecentrum
archives et centre de documentation homo/lesbien

postbus / boîte postale 569 B-9000 Gent 1 / Gand 1
suzan.daniel@skynet.be / <http://www.fondssuzandaniel.be>
+32(0)9-223.63.74 (Anne) +32(0)9-223.58.79 (Bart)

omslagillustratie: Oostende, circa 1920 (Collectie Jan Carel Warffemius, Amsterdam)

druk: Sint-Joris, Merendree

verantwoordelijke uitgever: Omar Van Hoeylandt, Kroonprinsstraat 29, 9031 Drogen

Het Fonds Suzan Daniel is een initiatief van Leen Charles, Denise De Weerd, Anne Ganzevoort, Bart Hellinck, Hans Soetaert en Omar Van Hoeylandt.

Marc Van Overmeiren las de Franse teksten na.
David Chapman corrigeerde de Engelstalige samenvatting.

Enkel de auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdrage.

Fonds Suzan Daniel vzw verwerkt uw persoonsgegevens uitsluitend om u te informeren omtrent haar werking. Wanneer u niet wenst dat wij u aanschrijven om u hieromtrent te informeren, volstaat het ons dit te melden. Adressen worden onder geen beding doorgegeven.

De Wet verwerking persoonsgegevens kent u een recht van mededeling en verbetering toe. Daartoe volstaat het contact op te nemen met het Fonds.

Het Fonds Suzan Daniel werkt samen met Amsab vzw (Instituut voor Sociale Geschiedenis), KADOC (Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum), AVG (Archiefcentrum voor Vrouwengeschiedenis vzw) en RoSa (Rol en Samenleving vzw) en heeft de steun van het Liberaal Archief vzw en het ADVN (Archief en Documentatiecentrum van het Vlaams-Nationalisme vzw).

lidgeld / cotisation 12,50 EUR

steunend lid vanaf / membre de soutien à partir de 50,00 EUR

rekeningnummer / numéro de compte 068-2150156-81

IBAN: BE36 0682 1501 5681 - BIC: GKCCBEBB

leden ontvangen gratis de nieuwsbrief

les membres reçoivent gratuitement la lettre d'information

f o n d s s u z a n d a n i e l

Vanuit de vaststelling dat er al veel verloren is gegaan en bekommerd om wat dreigt te verdwijnen, kwamen eind 1995 drie mannen en drie vrouwen samen.

Na een grondige voorbereiding werd op 8 mei 1996 de vzw Fonds Suzan Daniel, homo/lesbisch archief en documentatiecentrum, opgericht.

Deze pluralistische vereniging wil alle informatiedragers uit het homo/lesbisch verleden en heden verzamelen, ordenen, inventariseren en ter beschikking stellen van geïnteresseerden.

Daarnaast plant het Fonds ook allerlei activiteiten rond dit materiaal: inrichten van tentoonstellingen, studie- en vormingscycli, publiceren van studies, documenten, enz.

Om dit alles professioneel te verwezenlijken wordt in de praktijk samengewerkt met erkende archiefinstellingen. Ook zij achten dit thema belangrijk en willen zich inzetten om er een extra aandachtspunt van te maken.

In een eerste fase wil het Fonds zich richten op het verzamelen van verenigings- en privé-archieven. Op termijn zal door een gezamenlijke catalogus het materiaal toegankelijk worden gemaakt.

Ayant constaté que beaucoup de documents se sont perdus déjà et soucieux de ce qui risque de disparaître, trois hommes et trois femmes se réunirent fin 1995. Le 8 mai 1996 l'asbl Fonds Suzan Daniel, archives et centre de documentation homo/lesbien, fut fondé après de profonds travaux préparatoires.

Cette association pluraliste se propose de rassembler, de ranger, d'inventorier tous les documents et sources d'information du passé homo/lesbien et de les mettre à la disposition du public intéressé. Le Fonds prévoit aussi l'organisation d'activités diverses autour de ces matériaux: des expositions, des cycles d'études et de formation, la publication des études, des documents, etc. La coopération dans la pratique avec des Archives reconnues doit garantir une réalisation professionnelle de tous ces projets.

editoriaal

politiek neutraal

In 2006 viert het Fonds Suzan Daniel haar 10de verjaardag. Ikzelf hecht niet zo erg veel aan verjaardagen, maar voor het Fonds maak ik graag een uitzondering. In tien jaar tijd zijn we immers, zonder enige substantiële financiële middelen, uitgegroeid van niets tot een weliswaar klein maar niet onbelangrijk en stevig gefundeerd archief, waar niemand die geïnteresseerd is in de homo/lesbische en biseksuele cultuur en beweging in Vlaanderen en België nog omheen kan. Toegegeven: alles kan beter, en niemand is zich daar scherper van bewust dan wij. Maar daar staat evengoed tegenover dat een arbeidsintensieve aangelegenheid als een archief tien jaar groeiend en bloeiend houden met een handjevol vrijwilligers geen deel uitmaakt van het rijk der vanzelfsprekendheden. Dat we er na tien jaar niet alleen nog staan, maar ook volop verder werken aan de toekomst, toont voor mij aan dat eigenzinnige vastberadenheid weliswaar geen eigenschap is die bij de overheid tot aanbeveling schijnt te strekken voor de goedkeuring van subsidieaanvragen, maar wel onontbeerlijk blijkt bij de uitbouw en de goede werking van een vereniging. Onze optie op de toekomst heeft haar fundamenten in die vastberadenheid, die door de jaren heen enkel sterker is geworden.

Aan de bespiegelingen die onvermijdelijk aan verjaardagen gekoppeld schijnen te zijn, valt nauwelijks te ontkomen. Een schouderklop om wat werd verwezenlijkt en een licht melancholische terugblik op het verleden doen gewillig dienst als hart onder de riem voor het uitwerken van toekomstige projecten. Want in alle eerlijkheid: elk zinnig mens die vandaag om zich heen kijkt, kan niet anders dan vaststellen dat, om het eufemistisch uit te drukken, 'enige waakzaamheid geboden is'. Enkele jaren terug verkondigde Immanuel Wallerstein in een interview naar aanleiding van het millennium dat de politieke keuzes die de volgende 50 jaar worden gemaakt, beslissend zullen zijn voor een al dan niet democratische toekomst. Over de uitkomst gaf hij de mensheid het voordeel van de twijfel, al was de pessimistische ondertoon in zijn analyse overduidelijk aanwezig. Wat mij betreft: niet ten onrechte. In juni van dit jaar opende Corinne Kumar haar betoog op het Wereldtribunaal over Irak als volgt: "*We live in fearful times; we live in violent times; times in which our community and collective memories are dying; times in which the many dreams are turning into never-ending nightmares, and the future increasingly fragmenting...*" Ik heb tijdens de laatste maanden bijna dagelijks teruggedacht aan de woorden van Wallerstein. Evenzeer herinnerde ik mij naar aanleiding van de voordracht van Saadawi op de laatste Vrouwendag de diepgaande discussies die de stichtingsvergadering van het Fonds op 8 mei 1996 vooraf gingen. Over artikel 5 van de statuten waren we het nochtans vrij snel eens: "De vereniging is pluralistisch. Zij heeft geen bindingen met politieke groeperingen of partijen, noch met enige levensbeschouwelijke organisatie. Zij eerbiedigt de politieke, filosofische of godsdienstige overtuiging of levenswijze van



haar leden en van eenieder die op haar een beroep doet." Het leek zo evident toen, en op een bepaalde manier is het dat nog altijd. Het Fonds vertrekt vanuit het respect voor het individu, waar de eerbied voor eenieders levenswijze logischerwijze uit volgt. Van bindingen met politieke of levensbeschouwelijke organisaties kan bijgevolg geen sprake zijn.

Betekent dit dat het Fonds politiek neutraal is? Of: is het überhaupt mogelijk politiek neutraal te zijn? Nawal el-Sadaawi vroeg zich af wie op het idee was gekomen dat er zoiets zou bestaan als ideologische neutraliteit. De manier waarop je spreekt, schrijft, je leven inricht, je in de wereld beweegt: alles getuigt van ideologische invloeden en keuzes. Een opvatting die in een niet eens zo ver verleden door de feministes van de tweede golf werd uitgedrukt in de leuze: het persoonlijke is politiek. Opnieuw de vraag: is politieke neutraliteit dan wel mogelijk? De probleemstelling brengt mij terug naar een discussie die plaatsvond tijdens ons driejaarlijks evaluatie- en planningsweekend in Bredene, enkele maanden terug. Onze collecties zijn opgeslagen in erkende archiefinstellingen in de best mogelijke omstandigheden, maar: wat biedt ons de garantie dat bij een minder democratische machtswisseling ons cultureel erfgoed zal bewaard blijven? Wat als de nu nog uiterlijk geciviliseerde racistische rechterzijde het glimmende maatpak verruilt voor een minder vredelievend uniform, en besluit de sporen van onze 'ontaarde levenswijzen' voorgoed uit te wissen? Kunnen we de overheid, nu het nog kan, niet vragen bij wet te bekrachtigen dat aan om het even welke vorm van cultureel erfgoed onder gelijk welke omstandigheden niet mag worden geraakt? Ik reageerde enigszins sceptisch. De vraag was zeker niet ongegrond, maar wat heb je aan een wet op een moment dat alle bestaande wetten op elk moment kunnen worden ontkracht, en het respect voor het individu, met alles wat daaruit volgt, wordt genegeerd? Wat vermag een wet tegen een tsunami, of die nu uit water, vuur, religieus fanatisme, onverdraagzaamheid of doorgedreven irrationaliteit bestaat? De mogelijkheid van zo'n situatie ontkennen zou dom zijn, maar voorzie je voor zo'n moment niet beter de middelen tot 'inpakken en wegwezen'?



Een moment van ontspanning in Bredene. (foto SVC)

In het licht van de politieke ontwikkelingen op wereldvlak van de laatste maanden heb ik mijn mening herzien. Op het journaal, in de kranten en op straat volg ik met lede ogen de stijgende lijn van verrechtsing. Ik begrijp de frustratie en het ongenoegen, gevolg van een losgeslagen vrije markt, maar ik verwerp de antwoorden. Wat zei Martin Luther King ook alweer? *"The most dangerous thing is sincere ignorance and conscientious stupidity."* Hij kon het weten. Vandaag wint de evangelisch christelijke lobby in de VS dagelijks aan macht. In Washington werd het wetsontwerp tegen homodiscriminatie opgedoekt, maar het eisenpakket van christelijk rechts bevat ook wettelijke verboden op homoseksualiteit, stamcelonderzoek, euthanasie, abortus, verkoop van de pil. Last but not least wordt driftig geijverd voor de invoering van de theorie van het intelligent ontwerp in het openbaar onderwijs, een pseudo-wetenschappelijke versie van de scheppingsleer, die in de plaats moet komen van waar nu de evolutietheorie wordt onderwezen. In Europa loopt het voorsnog nog niet zo'n vaart. Maar: onze verworvenheden wat betreft antidiscriminatie en huwelijk zijn van heel recente datum. In een klimaat van angst en onzekerheid vrees ik dat het relatief weinig moeite zou kosten de tijd terug te draaien, onder het mom van het herstel van de traditionele waarden. En zo er bij mij al zoiets zou bestaan als politieke neutraliteit: ze eindigt daar waar het respect voor het individu in gevaar komt.

Misschien loont het dus inderdaad de moeite er bij de overheid op aan te dringen een standpunt in te nemen en te bekrachtigen dat elke vorm van cultureel erfgoed te allen tijde en los van de politieke machtsverhoudingen moet worden gevrijwaard. En diezelfde overheid te overtuigen dringend fondsen te voorzien voor digitaliseringprojecten van kleine archiefinstellingen om het behoud van deze dubbel kwetsbare bronnen iets beter te verzekeren. In afwachting volg ik ondertussen elke avond met belangstelling de belevenissen van René in de schitterende Britse serie 'Allo Allo'. Los van de hilarische momenten kun je er leren hoe je belangrijke documenten kunt verstoppert in allerlei 'knockwurst' en andere rekvisieten. Ik hoop dat het niet nodig zal zijn, maar wie weet kan die kennis nog eens van pas komen.

Anne Ganzevoort

p a u l v a n a c o l e y e n
(1 9 4 9 - 2 0 0 5)

Begin september vernamen wij, geheel onverwacht, het overlijden van onze medewerker Paul Van Acoleyen. Paul was jarenlang een trouw lid van het Fonds Suzan Daniel en was onze doelstellingen en werking zeer genegen. Sinds 2003 was hij bovendien een gewaardeerd medewerker: van thuis uit hielp hij ons heel nauwgezet bij het indexereren en exciperen van tijdschriften. Zijn bijdrage aan de ontsluiting van onze collectie was dus niet gering. Wij missen vooral het intense e-mail verkeer met betrekking tot allerlei bibliotheektechnische problemen en vooral de typische flegmatieke humor van Paul waarmee hij die obstakels pareerde. Geen enkele e-mail werd beëindigd zonder een 'weerkundige groet' uit (het zonnige, grijze, koude, lenteachtige...) Antwerpen.

OVH

het fonds in 2005

In het vorige nummer van deze nieuwsbrief besloten we het jaaroverzicht met de melding dat het Fonds Suzan Daniel was genomineerd voor de Homofolieprijs, die jaarlijks wordt uitgereikt door de



Anne en Bart krijgen de Homofolieprijs overhandigd. Links presentator Kurt Van Eeghem. (foto SVC)

Holebifederatie. En het werd nog beter: op 18 december 2004 kregen we de prijs ook effectief overhandigd. De jury motiveerde deze beslissing als een teken van waardering voor onze "niet aflatende inspanningen om het holebiverleden in kaart te brengen. Met de nominatie willen we de initiatiefnemers een hart onder de riem steken. Bovendien hopen we dat de vrijwilligers nog jaren de energie zullen vinden om hun inspanningen verder te zetten. Zonder hen zou de geschiedenis van de kleurrijke holebibeweging verloren gaan."

t a a r t

Het Fonds heeft echter niet op zijn lauweren gerust: ook in 2005 is door een beperkt aantal gemotiveerde vrijwillig(st)ers en nog steeds met quasi onbestaande middelen heel veel werk verzet. Om iedereen te bedanken voor alle inspanningen, elkaar een beetje beter te leren kennen, en meteen ook de prijs te vieren, werden alle medewerk(st)ers begin april uitgenodigd voor een namiddag met koffie en taart.

En daarna ging iedereen weer ijverig aan de slag. Kris, die nauwgezet tijdschriften excerpert, heeft dit jaar alleen al jaar meer dan 2500 artikelen in de catalogus ingevoerd. Paul, die ons in september jammer genoeg plotseling is overleden, heeft in totaal een 70-tal nummers van 'Uitkomst' geïndexeerd en geëxcerpeerd. Tineke helpt bij de controle van de materiële staat van de tijdschriftencollectie. Sara deed bij ons haar stage bibliotheekschool en heeft in het kader hiervan heel wat boeken in de catalogus ingevoerd. Ook Joris doet dat, maar daarbovenop heeft hij zich als laatstejaars van diezelfde bibliotheekschool gebogen over de problematiek van het archiveren van websites. Dankzij zijn inspanningen bezit het Fonds nu meer expertise in deze belangwekkende materie, èn een eerste aantal op een wetenschappelijk verantwoorde manier gearchiveerde sites.

Ook Mark, Marc, Lies, Steven en alle bestuurders bedanken we hier graag nogmaals voor hun inspanningen, evenals iedereen die ons tips geeft, materiaal bezorgt, ... kortom iedereen die ons helpt de doelstellingen van het Fonds te realiseren.

w e e k e n d

Over die doelstellingen, en meer nog de manieren om ze te verwezenlijken, wordt blijvend nagedacht. Met het oog hierop trekt de Raad van Bestuur zich zelfs om de drie jaar terug voor een evaluatie- en plannings-

weekend. Deze keer trokken we - voor alle duidelijkheid: op eigen kosten - opnieuw naar Villa Viktor in Bredene. Op een kritische manier evalueerden we de voorbije werking, en vervolgens smeedden we vol realistische ambitie plannen voor de komende beleidsperiode. Het digitaal erfgoed, extra inspanningen voor Franstalig materiaal of archivalia betreffende het uitgaansleven, het herwerken van onze website, het verhogen van de slagkracht van het Fonds in het algemeen, ... en enkele andere concrete projecten staan op het programma. Enkele punten ervan zijn trouwens al in uitvoering. U verneemt er de komende maanden en jaren beslist meer van.

Intern werd verder nog gewerkt aan een statutenwijziging, om ons in regel te stellen met de gewijzigde vzw-wetgeving. En ook het vrijwilligerswerk heeft nu een wettelijk kader, waaraan het Fonds zich heeft geconformeerd.



Joris, Sara, Marc, Hans, Omar, Anne, Denise, Paul, Bart, Kris en Mark. Leen, Lies en Tinneke konden er die dag niet bij zijn. (foto SVC)

p u b l i e k s w e r k i n g

Uiteindelijk is het door omstandigheden niet mogelijk gebleken om dit jaar nog een publieksactiviteit te organiseren. Wel is de in 2004 inhoudelijk door het Fonds uitgewerkte tentoonstelling 'Toen holebisenioren twintigers waren' op reis vertrokken. In de eerste jaarhelft heeft ze Antwerpen en Sint-Niklaas aangedaan, waar ze te zien was in openbare bibliotheken en - in het geval van de Metropool - ook in het belangrijkste dienstencentrum voor senioren van de stad. Sinds 9 december jongstleden is de tentoonstelling voor anderhalve maand te zien in Amsterdam, om dan voor maar liefst twee maanden te verhuizen naar Brussel. En ook andere steden hebben intussen hun interesse getoond. Daarnaast waren we actief bij het begeleiden van studenten, hebben we enkele geïnteresseerde professoren en de Brusselse groep Fédération Arc-en-Ciel een rondleiding gegeven doorheen onze collectie, bemanden en bevrouwden we stands op de Belgian Lesbian and Gay Pride, Conféttia (= de Vrouwendag) en de Lesbiënedag, en onderhielden we contacten in binnen- en buitenland.

Vanzelfsprekend investeerden we daarnaast heel wat tijd en energie in het zoeken van archief- en documentatiemateriaal, het ontsluiten van wat we reeds hebben binnengehaald, het schrijven van artikels voor deze nieuwsbrief, het beantwoorden van telefonische en schriftelijke vragen, ...

BH

le bas-ventre de la capitale

l a s u b c u l t u r e h o m o s e x u e l l e
d e B r u x e l l e s a u 1 9 i è m e
s i è c l e

Nous constatons sans cesse que nous ne connaissons pas notre propre histoire homo/lesbienne belge: en retrouvant des documents concernant une certaine initiative tombée dans l'oubli, en entendant quelqu'un qui ressuscite des souvenirs,... Et si c'est encore possible de retrouver des documents ou des personnes qui peuvent témoigner de ce qui s'est passé pendant à peu près les dernières cinq décennies, cela ne vaut plus pour l'époque qui a précédé la Seconde Guerre mondiale.

Pourtant les archives de l'Etat ou de plusieurs villes contiennent sûrement des sources qui nous concernent. Il nous faut donc des historien(ne)s (entre autres) pour dépouiller les sources, parfois comme à la recherche d'une aiguille dans une meule de foin. Heureusement Nicolas Chartier a déjà fait une telle étude. En 2004 ce jeune historien a achevé son mémoire de licence à Leuven (KUL) pour lequel il a cherché - et trouvé! - des indications quant à l'existence d'une subculture homosexuelle¹ à Bruxelles pendant le 19^{ème} siècle.²



Deux dessins de François Simonis, vers 1890 (AGR, Cour d'Appel, dossiers correctionnels, 1885-1891, n°1836).

Comme les archives de la police de Bruxelles se trouvent dans une situation lamentable, même si elles contiennent probablement des données intéressantes, Chartier ne pouvait pas les consulter par manque de temps. L'auteur s'est alors orienté vers les archives juridiques, c'est-à-dire les dossiers du tribunal correctionnel de Bruxelles, de la cour d'assises de Brabant et de la cour d'appel, qui ne nous sont parvenus que de façon très incomplète. En totalité il a retrouvé 54 cas 'homosexuels'. Parce que même si l'homosexualité telle quelle n'était plus punissable à l'époque, des actes homosexuels pouvaient parfois être poursuivis en justice dans le cas d'attentat à la pudeur ou d'outrage aux mœurs.

l e s p i s s o t i è r e s

La Ville de Bruxelles, capitale du nouveau Royaume de Belgique, a connu une forte urbanisation au 19^{ème} siècle, et cela a facilité l'émergence d'une subculture homosexuelle. Un aspect de cette subculture se déroulait dans les pissotières et autour, qui jouent un rôle dans pas mal de dossiers étudiés et où des hommes cherchaient des rapports sexuels anonymes.

Avant les années trente du même siècle il n'y avait pourtant aucun urinoir public à Bruxelles. Alors les gens faisaient leurs besoins là où ils le voulaient: contre des murs ou des arbres, ou le long des bords de la Senne. La municipalité s'est graduellement opposée à ces pratiques par une ordonnance et un règlement de police. Et en 1838 une commission spéciale du Conseil central de salubrité publique de Bruxelles a proposé

d'installer des pissotières partout dans la ville. Les latrines - pour une seule personne - étaient conçues de manière à ce que personne ne pouvait voir ce qui se passait à l'intérieur.

Après l'approbation de ce plan par le conseil communal les premiers

exemplaires furent placés aux endroits les plus visibles de la ville, mais après plusieurs plaintes (la pollution visuelle et l'odeur...) on a commencé à les installer dans des petites ruelles noires, aux endroits à l'écart, en dessous d'escaliers et même au sous-sol comme à



la place de Brouckère ou la place Fontainas. Mais en 1881 déjà l'échevin Delecrosse regrettait ce changement de politique: "C'était tomber de Charybde en Scylla, car si les pissoirs adossés aux maisons particulières étaient indécents parce qu'ils étaient trop exposés à la vue du public, l'urinoir de l'église de Sainte-Gudule avait le défaut tout à fait opposé: il constituait un petit repaire d'immoralité où des hommes et des femmes se donnaient d'ignobles rendez-vous et où les émules de M. De Germiny³ donnaient libre carrière à leurs révoltantes passions." La ville opta désormais pour un nouveau modèle parisien qui répondait aux exigences hygiéniques et morales: de l'extérieur on ne voyait que le chapeau et les jambes au-dessous des genoux.

En tout cas Bruxelles comptait en 1885 à peu près 200 pissotières publiques. Et des hommes continuaient à y chercher des rapports sexuels anonymes. Comme par exemple l'ouvrier Louis Haidan qui fut condamné à un an de prison, c'est-à-dire la peine maximale. Après plusieurs plaintes au sujet "des actes immoraux" commis par des individus louches la police décida de veiller discrètement à l'urinoir place de Brouckère. A la nuit tombante du 29 octobre 1886 les policiers ont remarqué "un individu aux allures suspectes" qui pendant quelques heures se rendait d'un pissoir à l'autre. Alors un agent en civil s'est mis sur un banc le long du parcours d'Haidan. Après être passé plusieurs fois il s'était assis à côté de l'agent, sans lui dire un mot. Quand ce dernier s'est levé, Haidan l'a suivi pour entrer ensuite dans un urinoir. A son tour l'agent l'a suivi. Alors Haidan s'est tourné vers lui, a souri, a dénudé ses parties génitales et a commencé à se masturber... avec son arrestation comme résultat.

Dans la plupart des cas constatés par la police les gens essayaient d'établir le contact avant d'entrer dans l'urinoir, en échangeant des regards. Une fois à l'intérieur il suffisait de montrer son membre pour

transmettre le message sexuel. Parfois cependant on attendait dans la pissotière. Un autre fait s'est produit à la fin du siècle. Un homme s'est tourné vers son voisin, un agent en civil, en lui disant avec le sourire: "Il fait bon ici". Puis il a pris le pénis de l'agent dans ses mains. Mais de telles tentatives audacieuses étaient beaucoup moins fréquentes. En tout cas les vespasiennes semblent surtout avoir été fréquentées pendant la soirée et la nuit, avec une pointe entre 22 et 2 heures du matin. Les urinoirs derrière la Bourse (rue du Midi) et à la place de Brouckère, avec plusieurs compartiments spacieux, étaient les plus populaires. Vu le nombre élevé de plaintes, la Ville de Bruxelles a commencé de démolir ses pissotières contestées en 1888. Dix ans plus tard 40% des exemplaires avaient déjà disparu.

l e s p a r c s e t l a v o i e p u b l i q u e

Bruxelles a beaucoup changé pendant le 19^{ème} siècle: la démolition des vieux remparts, les premières lignes de chemin de fer et les gares, les boulevards et les galeries, le voûtement de la Senne,... Et ces transformations facilitaient les contacts homosexuels. Par exemple les parcs et les boulevards de par leur conception invitaient à la flânerie. Ainsi presque la moitié des dossiers juridiques se rapportent à des faits commis sur la voie publique ou dans les parcs. Mais ces contacts-là étaient très différents de ceux dans les urinoirs: ici on prenait son temps pour une (tentative d') ample séduction. Souvent des hommes essayaient de séduire d'autres hommes - toujours plus jeunes - en leur offrant quelques centimes, des cigares ou de l'alcool. Dès que les cadeaux étaient acceptés, le séducteur ne patientait plus longtemps. Et parfois il recourait à la violence.

En février 1890 Antoine Ceulemans, âgé de 16 ans, avait déjà rencontré deux fois François Simonis, âgé de 38 ans, à la chaussée de Louvain. Chaque fois Simonis lui avait donné deux cigarettes. La troisième fois Simonis a suivi le garçon. Il a ensuite essayé de mettre sa main dans le pantalon de Ceulemans, qui a résisté. Arrivé à Schaerbeek il a jeté le jeune homme par terre et a tenté de le pénétrer, mais il a dû arrêter sa tentative quand quelqu'un est passé. Simonis avait promis de donner au garçon une boîte de cigarettes et un peu d'argent s'il se taisait. La semaine après Simonis n'était pas au rendez-vous, mais la police de Saint-Josse y était. Après avoir interrogé plusieurs élèves des écoles voisines elle est néanmoins arrivée à identifier Simonis, qui avait déjà été condamné deux fois dans des cas semblables. Lors d'une perquisition à sa maison les agents y trouvèrent des sucreries, des boîtes de cigarettes, de l'alcool, des jouets... et une liste d'adresses de garçons qu'il avait rencontrés.

Harry-Stanley Parsons, un anglais âgé de 43 ans, quant à lui s'est approché d'un soldat à la place du Trône. Il a pris la main du soldat et l'a mis sur son membre qui était dénudé en dessous de son manteau. En même temps il a étendu sa main vers les parties génitales du soldat.

Et le jeune homme Henri De Jongh percevait soudainement une main là aussi, alors qu'il regardait une étalage aux Galeries Saint-Hubert en 1848. Il s'enfuit, mais fut pincé dans son derrière. Son agresseur, Robert Marisse, âgé de 67 ans, lui proposa ensuite d'aller au parc et lui offrit 25 centimes, mais fut finalement arrêté et condamné.

Ceux qui avaient séduit quelqu'un, mais n'étaient pas dans la possibilité de se retirer dans un endroit privé pour faire l'amour, devaient chercher d'autres lieux désertés. Les champs autour de la ville, comme le plateau de Koekelberg, étaient recherchés. Ou on le faisait le long d'une route.

En 1896 la police de Molenbeek y aperçut le plombier Guillaume Borgeois (24) et Laurent Van Laethem (39) qui se masturbaient mutuellement hors de vue du public. Et à l'avenue du Port un cocher fit l'amour discrètement dans son carrosse.

Les parcs attiraient aussi pas mal de gens... pour faire la bête à deux dos. Là on pouvait explorer le corps de sa dernière conquête. L'été 1897 un homme âgé fut consterné quand il découvrit le chauffeur espagnol Jaime Jamildon (35) et le typographe allemand Gustave Günther (18) en train de se masturber dans l'herbe. Mais au moment où le gardien de parc arriva les deux hommes étaient déjà rhabillés.

Les agents devaient donc s'approcher des suspects en catimini pour les prendre en flagrant délit. Ainsi trois policiers témoignèrent en juin 1897 qu'ils s'étaient placés chacun derrière un arbre tout près de trois jeunes journaliers, âgés de 18 à 19 ans. Un des garçons faisait une pipe à un autre qui était couché sur le dos, pendant que le troisième regardait. Une fois satisfait on inversait les rôles jusqu'à ce que chacun soit servi...

Les quais étaient un autre endroit pour draguer, tel que l'Allée Verte. Et il y avait plusieurs endroits le long de la Senne - par exemple à Saint-Gilles - et le Canal Bruxelles-Charleroi où des hommes nageaient nus et donc troublaient les bonnes mœurs. Alors qu'au Botanique des prostitués des deux sexes cherchaient des clients potentiels.

l a p r o s t i t u t i o n m a s c u l i n e

Eh oui, la prostitution masculine existait aussi à Bruxelles au 19^{ème} siècle, mais contrairement à son pendant féminin elle n'était pas réglementée à l'époque. Elle se manifestait pourtant à peu près de manière analogue.

Après la plainte d'un voisin en 1883, la police effectua une rafle de grande envergure dans un bordel d'hommes. Une nuit ce voisin avait en effet observé, de sa fenêtre, deux hommes qui étaient en train de faire l'amour dans la cour de l'établissement, 13 place Sainte-Catherine. Les policiers ont ensuite arrêté et interrogé quelques dizaines de personnes. Le bâtiment, qui ne portait pas de nom, était connu comme 'La Maison de Mesens', d'après son exploitant Augustin Mesens. Il y vendait aussi des boissons et d'autres articles, donc les hommes (et les femmes) qui fréquentaient la maison ne cherchaient pas forcément le sexe. Même le voisin plaignant, qui savait que l'endroit avait une réputation "comme étant visité par des pédérastes", y allait boire un verre par curiosité. Mais il n'y avait jamais vu quelque chose de spécial, mis à part que les hommes présents se méfiaient de lui et parlaient à mi-voix.



Aucun chapitre concernant l'histoire de Bruxelles dans ce livre. Grâce aux recherches de Charlier ce sera désormais plus difficile d'ignorer notre passé.

D'autres témoins pourtant déclaraient qu'au moment de leur entrée des hommes se dispersaient en toute hâte, parfois même en cachant leur membre. En plus ils surprenaient régulièrement des hommes qui se livraient au sexe oral ou anal, dans une petite chambre derrière le comptoir, dans la cour, ou dans le couloir.

Outre les clients fortuits et ignorants la maison de Mesens avait trois types de visiteurs: les clients irréguliers à la recherche de plaisir sexuel, les habitués et les prostitués, à savoir des jeunes hommes - les plus jeunes avaient à peine 15 ou 16 ans - qui étaient recrutés par Mesens lui-même. Un prostitué quant à lui faisait la différence entre des clients avec ou sans argent. Les derniers devaient se contenter des autres clients. Les premiers pouvaient emmener des prostitués dans cette petite pièce de derrière ou même à la chambre à coucher de Mesens. Le prix était de trois à cinq francs, c'est-à-dire 16 à 27 euros actuels. Les habitués avaient en moyenne environ 50 ans. D'après les déclarations des témoins ils avaient un air, un timbre vocal et des gestes très féminins - mais apparemment ils ne se travestissaient pas. En plus ils utilisaient des sobriquets souvent féminins eux-aussi (Poepe Trees ou Georgette), ou des exemplaires plus frivoles (Roodkleurken ou Belle Légume).

La catégorie des clients irréguliers était plus diverse. Leur âge variait de 18 à 55 ans. Et ils fréquentaient aussi les autres bordels d'hommes de Bruxelles. Le dossier juridique mentionne en effet l'existence d'un prostitué "qui ne vit que du produit de la pédérastie" et qui fréquentait également le bordel de Jean Vanoverdyn à la Petite Rue des Bouchers, tout près de deux des cafés-concerts les plus connus de la ville. Puis au 'Cabaret du petit Paris' les hommes faisaient l'amour dans le jardin en été. Et à la rue du Marais il y avait un petit hôtel exclusivement pour des rendez-vous entre hommes.

De toute façon la prostitution sur la voie publique était encore plus répandue que celle dans un bordel, avec les Galeries Saint-Hubert comme le quartier chaud le plus mentionné dans les dossiers. Parce qu'elle flânait avec des "allures et maintien d'une femme" la racoleuse masculine était bien identifiable. Mais ils n'étaient pas tous très professionnels: pendant une interrogation un de ces hommes se plaignit que "je reçois pour cela un franc, quelque fois moins, et il m'est arrivé que des individus, après s'être amusés, ainsi prenaient la fuite sans rien me donner".

Des étrangers qui voulaient découvrir le monde érotique de la capitale pouvaient d'ailleurs faire appel à un guide. Il y avait par exemple un gaillard qui gagnait des à-côtés en tant que guide érotique pour les hôtes riches de l'Hôtel Bellevue, tout près du Palais royal. Il attendait à l'entrée de l'hôtel et emmenait les intéressés aux bordels d'hommes ou de femmes et les quartiers chauds de la ville.

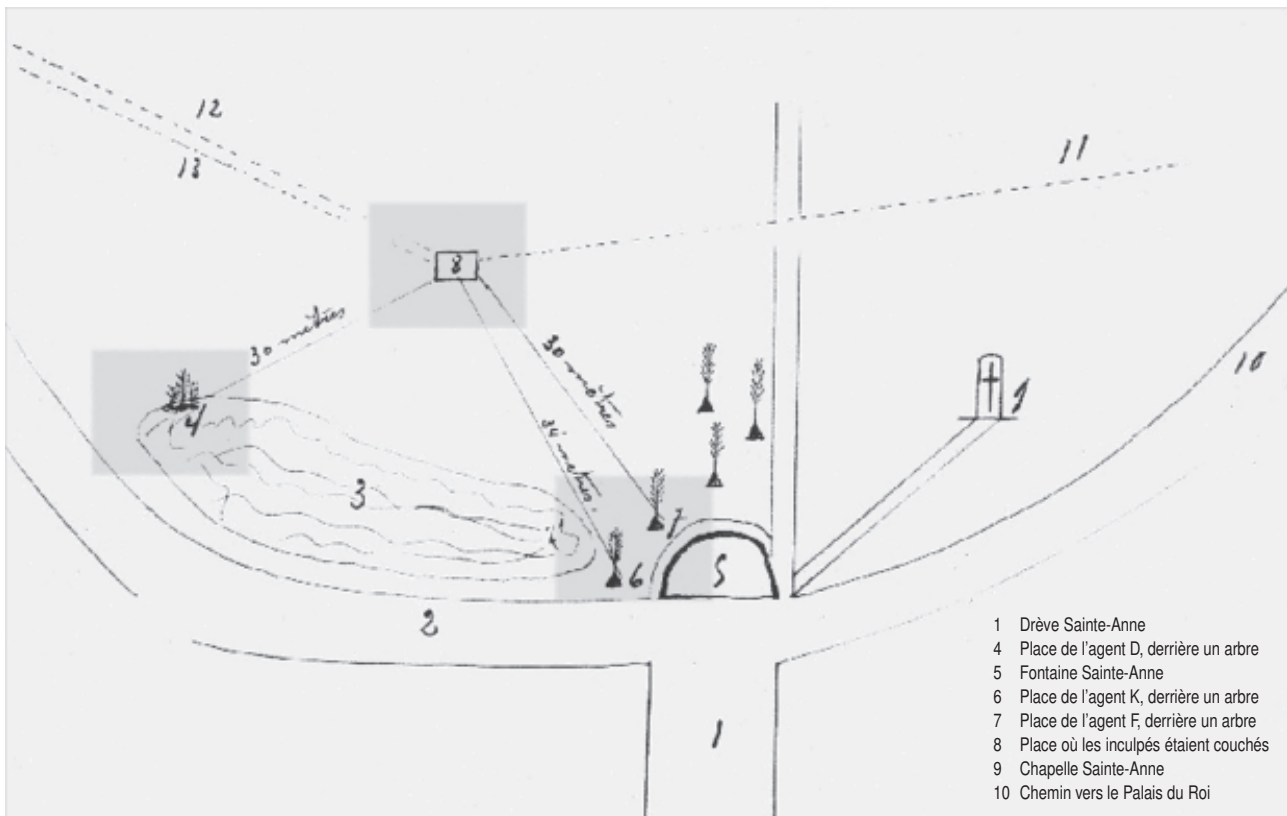
d a n s l a f o u l e ...

Parfois des hommes profitaient de l'existence d'une foule pour tenter de séduire ou simplement de palper d'autres hommes: dans la cohue où tout le monde se touche cela devenait facile. En même temps on s'exposait au danger car il y avait de nombreux témoins potentiels. Il fallait donc agir très subtilement.

Le Théâtre de la Monnaie attirait un public nombreux et divers. Les gens du peuple se rassemblaient au parterre: restant debout ou s'asseyant sur un des huit petits bancs pour deux personnes. En 1864 Alphonse Vantomme, âgé de 19 ans, s'était assis sur un tel banc, à côté de Jozef Melaerts, un pharmacien de 42 ans, qui "se conduisait absolument comme pourrait le faire un homme à côté d'une femme à qui il cherche à faire la cour sans lui parler". Pendant les deux premiers actes Melaerts se limita à des frôlements exploratoires. Au troisième acte il a demandé plusieurs fois le programme de Vantomme, l'a à peine regardé et l'a rendu. Finalement il a mis sa main sur les parties du jeune homme, qui en vain a essayé de faire de la place mais le banc était trop étroit. Pendant l'entracte Vantomme s'est excusé - il devait prétendument aller prendre son écharpe - et a prévenu la police. Les policiers lui ont demandé de retourner à sa place pour qu'ils puissent prendre le pharmacien en flagrant délit: au moment où Melaerts est arrivé à ouvrir le pantalon du jeune homme, il fut appréhendé. Le pharmacien s'est pendu dans sa cellule avant le procès...

Plusieurs dossiers se rapportent à des salles de vente. En 1898 le domestique Charles-Louis De Cuypere (65 ans) avait apparemment trouvé un homme serviable... dans la Salle Stevens, boulevard Anspach. Il avait commencé à masturber cet homme dans la foule jusqu'au moment où ce dernier a joui sur la cape de la femme qui se trouvait devant eux. Son mari, qui l'avait remarqué, les a injuriés et est arrivé à intercepter De Cuypere pendant que l'autre s'enfuit.

La 'nouvelle Foire du Midi' attirait le plus grand nombre de personnes. C'est là que pour la première fois Hippolyte Dewever, un garçon de 14 ans, est entré en contact avec l'homosexualité. Cela s'est passé en 1885: pendant qu'il regardait une baraque foraine avec un ami, Herman Lawford s'est approché de lui. Cet Anglais, âgé de 33 ans, était un inspecteur respecté du Ministère de l'Agriculture à Londres, en vacances à Bruxelles. Il s'est placé devant Dewever, lui tournant le dos, et sans rien dire il a mis sa main dans le pantalon du garçon, qui aussitôt a essayé de reculer. Mais son ami, apparemment plus chevronné, lui a conseillé de rester sur place en disant qu'il pouvait probablement gagner un peu d'argent. Alors l'Anglais a commencé à masturber Dewever,



Trois jeunes journaliers, pris en flagrant délit en 1897: une esquisse d'un policier. (AGR, Tribunal correctionnel de Bruxelles, 2ième série, 1893-1899, n°563/3094).

pendant que son ami faisait le maximum pour cacher ce qui se passait. Sans succès, car des policiers en civil ont arrêté aussi bien Herman Lawford que Hippolyte Dewever. Le premier fut condamné à une peine de trois mois de prison, trois fois la sanction du dernier, qui en plus fut mis en tutelle pénale jusqu'à sa majorité. Un des agents déclara d'ailleurs au juge que la kermesse était mal famé pour le grand nombre de "voleurs et pédérastes" qui y circulaient.

Mais il n'y avait pas que les visiteurs... Un exploitant d'un stand de tir à la foire d'Anderlecht laissait tirer des garçons gratuitement et leur donnait de l'alcool. Avec un de ces garçons il s'en est allé ensuite à un champs déserté entre Anderlecht et Forest, où il a essayé vainement de le pénétrer. Quelques mois plus tard, à Hal, il a revu le garçon et de nouveau ils se sont retiré. Mais cette fois-ci l'endroit n'était pas assez abandonné: une femme les a surpris pendant l'acte sexuel. Après sa fuite vers la France et son extradition l'homme fut condamné à deux ans de prison.

Un exploitant d'un estaminet découvrit en 1889 deux hommes dans la cour: l'un masturbait l'autre, en s'embrassant passionnément. Déjà à l'intérieur le patron avait remarqué que les deux hommes «avaient des allures louches (...) auxquelles j'ai constaté que j'avais à faire à des pédérastes».

A l'heure de fermeture d'un restaurant un homme était accosté par un serveur dans le jardin. A sa demande ce qu'il voulait, le garçon a répondu en demandant à son tour si l'homme avait été soldat. Après la réponse affirmative le serveur a ajouté encore: «Zo, dan kent gij den truuk, niet waar». Puis il a demandé à l'homme s'il voulait se présenter à lui comme une femme.

LES PARTICIPANTS

Les dossiers juridiques contiennent suffisamment d'information concernant la subculture homosexuelle. Les données quant à ses participants, ou par exemple leur motivation, sont malheureusement beaucoup plus limitées.

En tout cas le facteur commun de la plupart des personnes arrêtées est la place qu'elles occupaient dans la société: en tant qu'ouvriers, chômeurs, saisonniers ou employés ils faisaient partie de la classe la plus basse. Les plus fortunés avaient évidemment les moyens pour s'assurer une vie privée, presque indispensable pour cacher les rapports sexuels entre hommes au monde extérieur.

Ainsi un certain monsieur avait l'habitude de palper et de violer ses deux domestiques dans leur chambre à coucher. Nous ne l'aurions jamais su, si ce n'était par un des domestiques qui prenant son courage à deux

mains après plus d'une année porta plainte contre son employeur. Le taux élevé d'étrangers impliqués dans toutes ces affaires est également remarquable. Un agent de police déclara un jour devant le juge qu'un prostitué avait beaucoup de succès chez "les vieillards anglais que cette passion contre nature domine".

Dans les dossiers l'information quant à la motivation des protagonistes est rare. Dans le cas de François Simonis la perquisition aboutit à la découverte de dessins et de poèmes personnels, dans lesquels il imaginait des orgies entre hommes.

Augustin Mesens, l'exploitant du bordel place Sainte-Cathérine, semble avoir eu une relation amoureuse avec Corneille Dierickx, un de ces clients. Un jour un témoin avait entendu dire Dierickx à Mesens: "Nous n'avons pas besoin de femmes, n'est-ce pas Augustje? Nous faisons le travail nous-mêmes". Et un témoin féminin avait demandé à tous les deux s'ils n'avaient pas envie d'être mariés et d'avoir des enfants. Ils avaient répondu qu'il n'en avaient pas besoin puisque l'un suffisait à l'autre. Un homme qui fut arrêté dans la 'Maison de Mesens' avoua qu'il avait une relation durable avec son employé de magasin marié, dont l'épouse était d'ailleurs au courant. Il appelait même le jeune homme "ma maîtresse". Un autre s'appelait «un pédéraste inné».

La plupart des personnes appréhendées refusaient pourtant d'avouer quelque chose. Ou bien on était tellement ivre qu'on ne s'était pas rendu compte de ce qui s'était passé, ou bien on rejetait la faute sur l'autre car on n'était bien évidemment qu'une victime. Avouer d'avoir eu des rapports sexuels avec un autre homme était clairement ressenti comme étant très honteux.

l a r é a c t i o n d e l a s o c i é t é
Les témoignages des gens sont généralement transformés, ou même censurés, car ils sont notés par des commissaires de police ou des collaborateurs de justice. Ainsi les participants de la subculture homosexuelle sont appelés "pédérastes", le terme officiel qu'utilisaient les agents, la justice et les médecins légistes. Quand parfois un témoin était cité littéralement, on peut lire le mot "enculeur".

Le plus souvent on faisait référence à "un acte innomable", "un vice contre nature" ou "une passion contre nature". D'autres encore exprimaient leur mépris en parlant "des cochonneries" (sic) ou "des saletés". Une fois seulement on peut retrouver le mot "bougrer".

La confrontation avec cette subculture entraînait généralement le dédain: on injuriait les gens impliqués, on les giflait, on essayait de rassembler des preuves,... Et parfois on ne les déclarait pas, mais on essayait de les

faire chanter; une pratique pas inhabituelle d'ailleurs parmi certains prostitués.

Vers la fin du 19ième siècle la persécution des hommes aimant les hommes augmenta, ce qui était lié aux pratiques plus répressives de la police bruxelloise dès les années 1870. L'urbanisation avait profondément changé la capitale et l'apparition des mouvements de masses dans ses rues, résultant parfois à des heurts violents, y étaient pour quelque chose. Surtout la vague de grèves en 1886 a signifié un tournant dans le comportement de la police.

Vu le caractère incomplet des archives juridiques, il est impossible de découvrir une évolution quant aux peines infligées. Mais il est en tout cas certain qu'elles étaient extrêmement sévères. Dans la majorité des cas retrouvés le juge prononçait d'ailleurs la sentence à huis clos, ce qui était exceptionnel. Mais l'attentat à la pudeur et l'outrage aux mœurs représentaient des délits trop scandaleux pour être traités publiquement. Dans quelques dossiers seulement on peut retrouver des interventions d'un médecin légiste. En 1883, dans deux cas différents, des médecins ont dû chercher des traces de "pédérastie" active ou passive par l'examen du pénis, des fesses et de l'anus. A la fin du siècle on ne se limitait plus à ça: on examinait le corps tout entier. Et on ne cherchait plus seulement des traces relatives aux rapports sexuels, mais aussi des indices de dégénérescence. Selon un rapport de 1897 cela pouvait se révéler par l'asymétrie du visage; un lobe de l'oreille détendu; une mauvaise mémoire et une intelligence au-dessous de la moyenne; une force musculaire, une vue ou une audition médiocre; des maladies infantiles; un défaut d'élocution;...

c o n c l u s i o n

La subculture des homosexuels bruxellois paraît assez vive au 19ième siècle. Sans cesse ses participants se servaient des changements urbanistiques multiples pour établir des contacts ou même plus: les parcs, les pissotières, les boulevards,... Et à travers ces endroits, codes et coutumes 'notre' subculture ressemble bien à celles qu'on a déjà découvertes en plusieurs autres grandes villes.

Nicolas Chartier
(adaptation et traduction Bart Hellinck)

¹ Nous soulignons qu'à l'époque on n'utilisait pas encore les mots 'homosexuel'/'homosexualité' en langue française.

² CHARTIER (Nicolas). De homoseksuele subcultuur in Brussel in de negentiende eeuw. Leuven, KUL, 2004 (OLV-geschiedenis, promotor prof. dr. de Smaele)

³ Le Comte de Germiny fut arrêté dans un pissoir parisien en 1876 après y avoir procédé à la masturbation mutuelle avec un autre homme, et la presse française a généreusement ouvert ses colonnes pour ce scandale.

was greta garbo, 'de goddelijke', lesbisch?

De honderdste verjaardag van de beroemde filmactrice Greta Garbo werd dit jaar luisterrijk gevierd in haar geboorteland Zweden met een retrospectieve van haar films, de uitgifte van drie postzegels, een standbeeld in Stockholm en diverse tentoonstellingen. Met haar omfloerste stem, verrukkelijke lichaam, seksuele aantrekkingskracht voor zowel mannen als vrouwen, en een ondoorgroendelijke, ontwijkende persoonlijkheid zowel op het scherm als privé, was Greta Garbo waarschijnlijk de beroemdste filmactrice van haar tijd. Naast 'de goddelijke' werd zij in de loop van haar carrière bedacht met een hele litanie van eigenschappen: hautain, flegmatiek, gereserveerd, triestig, melancholisch, verleidster.



Greta Garbo als Queen Christina.

de beroemdste ster van hollywood

Greta Lovisa Gustafsson werd in 1905 geboren in Stockholm. Zij kwam uit een arm gezin. Haar vader, een landarbeider, had een slechte gezondheid vanwege overdadig drinken en overleed toen Greta veertien jaar was. Zij ging van school af en begon te werken in een scheersalon. Daarna werd ze verkoopster in de hoedenafdeling van een grootwarenhuis, een job waaraan ze haar filmcarrière te danken had. De firma gebruikte het mooie verkoopstertje voor enkele reclamefilmpjes, onder andere voor een presentatie van badpakken. Dit leidde tot een optreden in een verfilmd toneelstuk, 'Peter the Tramp', wat haar een beurs voor twee jaar opleverde voor de Royal Dramatic Theatre Academy in Stockholm.

Greta Gustafsson maakte naam in twee etappes: een Europese en een Amerikaanse. Op de academie trok ze de aandacht van de homoseksuele regisseur Mauritz Stiller. Hij bedacht voor haar de naam Garbo, en liet haar onder zijn leiding optreden in de verfilming van de Zweedse sage 'Gösta Berling'. In 1925 trok ze naar Berlijn waar ze een bijrol kreeg in een der beroemdste films van regisseur Georg Wilhelm Pabst, 'Die freudenlose Gasse' (De vreugdeloze steeg). Het succes van Pabsts meesterwerk trok de aandacht van de machtige Amerikaanse studiobaas Louis B. Mayer van Metro Goldwyn Mayer. Hij kon Stiller overtuigen om bij hem te komen werken, maar die stelde als voorwaarde dat zijn Zweedse pupil Garbo kon meekomen. Mayer aarzelde even omdat hij vermoedde dat het Amerikaanse publiek Greta te dik zou vinden - ze was toen inderdaad wat aan de mollige kant - maar aanvaardde toch. Stiller en Garbo zetten in 1925 voet op Amerikaanse bodem. Greta's imago werd bij MGM eerst zorgvuldig uitgewerkt - een wat kille, maar tegelijkertijd passionele verleidster - waarvan zij vrijwel nooit is afgeweken. Garbo werd in 1926 op slag beroemd met de creatie van de stomme film 'The Torrent', waarin niet te horen was hoe ze nog met de Engelse tongval sukkelde. Stiller integendeel vond zijn draai niet in de Amerikaanse filmstudio's. Hij ging terug naar Zweden en overleed kort daarop. Garbo werd een der populairste sterren van de stomme film. Zij heeft in 14 stomme films en in 15 gesproken producties gespeeld. In 1930

debuteerde zij in de sprekende film met 'Anna Christie', als een gedesillusioneerde prostituee die na vijftien jaar naar huis terugkeert. Uit het eerste optreden in de sprekende film bleek het donkere timbre van



Portret van Mercedes de Acosta, rond 1923 geschilderd door Abram Poole.

haar stem nog een bijkomende troef te meer voor haar imago. Bovendien doorstond ze met brio de overgang van het spelen met smachtende gebaren en gezichtsmimiek, eigen aan de stomme film, naar het volledige gebruik van haar talent en stemintonaties. De vertolking leverde haar prompt een Oscar-nominatie op. In de volgende decade draaide Garbo samen met haar klassieke tegenspeler John Gilbert een handvol rollen van legendarische vrouwenfiguren: 'Mata Hari', 'Queen Christina', 'Anna Karenina', en 'Camille'.

Einde jaren dertig begon haar populariteit te tanen en de producers werkten aan een nieuw imago van de goddelijke. In 1939 verscheen zij voor het eerst in een komedie, 'Ninotchka'. Het

publiek kwam massaal op voor de heerlijke komedie van filmdirecteur Ernst Lubitsch. Toen de film na de Tweede Wereldoorlog uitkwam, ben ik hem gaan zien en heb er enorm van genoten. Garbo's publiek zat gespannen te wachten op het ogenblik dat ze in lachen uitbarstte en begon toen spontaan te applaudiseren. Mijn vader, die een grote fan was van Garbo in de stille filmperiode, en mijn moeder en tantes die met behuilde ogen de wijkcinema verlieten na 'Anna Karenina' en 'La Dame aux camélias', titel waaronder 'Camille' bij ons verscheen, waren teleurgesteld. Zij verkozen haar dramatische vertolkingen. Na haar laatste film 'Two-faced Woman' onder leiding van George Cukor in 1941, hield Garbo het voor bekeken. De film werd geen kassucces in Amerika, maar in Europa werd haar speelse en schalkse vertolking van een pasgetrouwde vrouw, die de trouw van haar echtgenoot op de proef stelt door zich te laten doorgaan voor haar tweelingzuster, erg gesmaakt. Garbo hield haar privé leven zorgvuldig verborgen. Publiek werd haar naam verbonden aan Stiller, aan haar filmpartner John Gilbert, aan de regisseur van 'Queen Christina' Rouben Mamoulian en aan de dirigent Leopold Stokowski.

Nog voor het openstellen van haar archief ontstond rond het idool van duizenden mannen een vermoeden van lesbische vriendschappen door de publicatie van het dagboek van de sterrenfotograaf Cecil Beaton en vooral door de biografie 'Here lies the Heart' van Mercedes de Acosta.

wie was mercedes de acosta?

De zwartharige schoonheid Mercedes de Acosta, geboren in Mexico City in 1893, was de dochter van een rijke Cubaan en van een Spaanse moeder. De vader zou hebben gewild dat zijn dochttertje werd opgevoed in jongensklaren en zou worden aangesproken met een jongensnaam. Na zijn dood, toen ze veertien was, werd Mercedes naar een nonnenschool in Frankrijk gestuurd. Zes jaar later trouwde ze met een rijke Amerikaanse legerkapitein Abram Poole, die in New York vooral bekend

was als society-schilder. Mercedes was een intelligente jonge vrouw die op haar vijfendertigste al drie gedichtenbundels, twee romans en vier toneelstukken op haar naam had staan.

Zij verkeerde in lesbische kringen en had een aantal verhoudingen met vrouwen, die ze niet trachtte te verhullen. Zij ging excentriek gekleed in een lange zwarte cape en droeg een steekhoed. Mercedes was dol op beroemdheden en vooral op actrices. Haar naam werd verbonden met de



Greta Garbo aan het Silver Lake (1923), gefotografeerd door Mercedes de Ácosta.

Russische toneelster Alla Nazimova, met de pionierster van de moderne dans Isadora Duncan, en met de Franse actrice Eva Le Gallienne voor wie ze twee stukken schreef: 'Sandro Botticelli' en 'Jehanne d'Arc'. Als jonge vrouw was ze heel Europa rondgetrokken met haar moeder, vestigde zich dan een tijdje in New York en verhuisde uiteindelijk naar Hollywood. In de filmstad werd Mercedes een echt 'groupie' van de grootste filmsterren die ze, volgens eigen zeggen, bijna allemaal had versierd.

In 1931 ontmoette Mercedes eindelijk op een theebransje de filmactrice, die ze van ver al lang bewonderde. Beide vrouwen gingen enkele malen op bezoek bij elkaar en konden het samen goed vinden. Er was niet veel nodig opdat Mercedes waanzinnig verliefd zou worden op Garbo. Deze nodigde haar uit op een verblijf aan het Silver Lake in de Sierra Nevada. Ze beleefden er, volgens Mercedes, een idyllische vakantie van "zes perfecte weken zonder ook maar een seconde van disharmonie".

Mercedes beschouwde haar als een creatuur van de natuurelementen: "she used to climb ahead of me, and with her hair blown back, her face turned to the wind and the sun, she would leap from rock to rock on her bare Hellenic feet. I would see her above me, her face and body outlined against the sky, looking like some radiant, elemental glorious god and goddess melted into one" (Here lies the heart, p.226). Deze zin uit de herinneringen van "de razende lesbische", zoals Robert Schanke Mercedes betitelde, illustreert duidelijk een heldenverering en –identificatie.

Greta nam het drukke leven in de studio, dat ze haatte, weer op. Mercedes leefde verder in een roes van verliefdheid die haar kijk op de werkelijkheid belemmerde. In Hollywood werd weldra flink geroddeld over de vriendschap. Echter niet zozeer over de seksuele aard van de betrekkingen tussen de twee vrouwen, als wel over hun vreselijke ruzies. Mercedes was hevig jaloers op Greta die allerlei verplichtingen had. Haar manier van handelen nam soms extreme vormen aan. Na een van de ruzies over Mercedes' voortdurende pogingen om volledig in haar leven binnen te dringen, vertrok Greta naar New York zonder afscheid te nemen. Mercedes reisde haar prompt achterna maar Garbo weigerde haar te ontvangen.

In 1932 trok Greta zich, na het succes van 'Mata Hari' en 'Grand Hotel', terug uit de filmwereld na een, volgens haar, mislukte film. Zij had geen zin meer in de artificiële Hollywood-levensstijl.

e n t e r d i e t r i c h

Toen ontmoette Mercedes haar volgende liefde, de notoire actrice Marlene Dietrich. Deze was nog maar twee jaar in Hollywood werkzaam en had faam verworven door androgyn optredens, onder meer door in de film 'Morocco', gekleed in rokkostuum en hoge hoed, een vrouw uit het publiek vol op de mond te kussen. Ze schreef aan haar echtgenoot, Rudi Sieben, dat omgaan met Mercedes voor haar een echte opluchting was in het kleingeestige milieu van de filmstad (Schanke, p.114). Dit hield er haar niet van terug om zich zelf negatief uit te laten over haar grote rivale op het witte. Garbo had Mercedes moeilijke momenten bezorgd, getuigde ze, door de seksuele avontuurtjes die haar, voegde ze er kwaadaardig aan toe, met gonorrhoe in het hospitaal hadden doen belanden. Dietrich had, als Duitse, een nuchterder kijk op de Zweedse mentaliteit dan de dweperige en katholiek sentimentele Zuid-Amerikaanse. Zij typeerde Garbo als een Zweedse dienstmeid, met een door god geschapen gezicht, die enkel geïnteresseerd was in geld, gezondheid, seks, voedsel en slaap (Schanke, p.116-117).

Ik dacht dat Dietrich de essentie van Garbo te pakken had toen ze, volgens Schanke, zou hebben gezegd dat Greta sex-appeal had maar geen specifiek geslacht. ("She has sex but no particular gender.", p.114). Toen vond ik in een ander werk dat filmcriticus Kenneth Tynan over Dietrich zou hebben verklaard: "She has sex but no positive gender. Her masculinity appeals to women and her sexuality to men". (Murray, p.185) Wie van wie heeft geciteerd, is niet duidelijk. De historicus van de wereld van de film, waar veel werd geroddeld en citaten kwistig door journalisten en filmcritici werden gebruikt, staat voorwaar voor een moeilijke taak. Na een jaar hield Dietrich het voor bekeken. Ze was geïrriteerd door Mercedes' eeuwige litanieën over Garbo, en was van oordeel dat het kleverige aanklappen van het voorwerp van haar attenties haar verhoudingen stukmaakte.

Greta kwam in 1933 terug naar Hollywood, aangelokt door het voorstel van regisseur Rouben Mamoulian om 'Queen Christina' te draaien. De rol werd een van haar beste vertolkingen. Daarna creëerde ze nog twee meesterwerken: 'Anna Karenina' en haar grootste prestatie 'Camille', waarmee ze voor de derde keer een Oscar-nominatie haalde.

Zij zag Mercedes terug, maar bewaarde een veilige afstand van de opdringerige vriendin. Dit had als resultaat dat Mercedes' stalking extreme vormen aannam. Toen de filmactrice in 1935 even ging uitblazen in Zweden reisde ze haar achterna en was dolgelukkig toen Garbo haar voor enkele dagen bij vrienden uitnodigde. Mercedes droomde opnieuw van een toekomst samen. Zij richtte op een van de duurste lanen van Hollywood een villa in, in de hoop dat ze er zouden samenwonen. Toen Greta terugkwam, huurde ze zelf een huis in de buurt, zogezegd omdat Mercedes' nieuwe woonst geen tennisbaan en zwembad had. Zij wilde met rust worden gelaten. In 1941 trok zij zich, op haar zesendertigste, voorgoed terug. Zij ging in New York wonen waar ze elke publiciteit schuwde als de pest.

r e v e l a t i e

Na de Tweede Wereldoorlog en de daarop volgende repressie van het McCarthy-tijdperk kwamen links gerichte politieke houdingen en

homoseksualiteit in de filmindustrie onder zwaar geslacht te liggen. Garbo is daarvoor op geen enkel ogenblik lastig gevallen. Ze bleef echter het doelwit van reporters en fotografen. Soms slaagden die erin in de vermomming door te dringen als ze op straat kwam. Een wazige snapshot van een gezicht achter grote donkere brilglazen en een sjaal op het hoofd haalde lang de wereldpers.

De bom barstte in 1960 toen Mercedes de Acosta's autobiografie 'Here Lies the Heart' verscheen. Op basis van haar geheugen en van een aantal brieven en memorabilia vertelde zij uitgebreid over haar verhoudingen, waaronder Eva Le Gallienne, Greta Garbo en enkele andere filmsterren werden genoemd. Bovendien had ze in het boek, zo werd gezegd, enkele naaktfoto's van Greta, uit de tijd van de vakantie aan het Silver Lake, gepubliceerd. Greta weigerde haar nog te zien. Le Gallienne zei dat het boek veel beter 'Here the Heart Lies' als titel zou hebben gehad. Zelfs al sprak Mercedes in haar boek over al haar vriendinnen zonder enige directe referentie naar een of andere seksuele oriëntatie, dan nog waren veel lezers verontwaardigd over onuitgesproken suggesties. Evenmin kan men moeilijk gewagen van naaktfoto's. In de reprint van het boek, in 1998, zit Garbo op een rotsblok, in short met een dijk badlaken voor zich geknoopt dat haar bovenlichaam grotendeels bedekt. Een opname van dezelfde pose vanop de rug gezien, toont inderdaad Greta's blote rug. Voor mij blijft het een raadsel waarom het boek zoveel reacties opwekte, tenzij je overweegt dat het onderwerp lesbianisme openbaar aansnijden in 1960 nog altijd op zijn best pijnlijk lag. Het werk dat toen slechts een matig succes kende, wordt vandaag erkend als een belangrijk historisch document. Het wordt beschouwd als een getuigenis over een culturele en sociale groep op een ogenblik van de geschiedenis dat de meeste lesbiennes veilig in de kast bleven zitten. In de biografie van Garbo tracht Schanke een soort psychoanalytische uitleg te geven waarom Mercedes Garbo niet met rust kon laten, haar vervolgde en in haar leven bleef snuffelen. Volgens hedendaagse psychiaters zou Mercedes geleden hebben aan het waanbeeld van 'erotomanie', met andere woorden de illusie dat liefde wordt beantwoord door het voorwerp van de romantische gevoelens. Erotomanie draait niet zozeer rond seksuele aantrekkingskracht maar rond een geïdealiseerde romantische liefde en spirituele eenwording. Een van de voornaamste kenmerken van dit waanbeeld is het lastig vallen van publieke figuren. (Schanke, p.163-64)

w a s g a r b o l e s b i s c h ?

Mercedes de Acosta zat zonder vast inkomen toen het onderhoudsgeld verviel dat zij trok van haar echtgenoot. Zij verkocht haar archief aan het Rosenbach Museum and Library in Philadelphia, een van de beste musea op het gebied van bekende literatoren. Het archief bevatte al het Garbo-materiaal: boeken, foto's, handschriften, briefwisseling en memorabilia. De verkoopsakte bevatte een clausule dat het archief pas na Garbo's dood mocht worden geraadpleegd.

Garbo overleed in 1990 toen ze vierentachtig was. Tien jaar later stortten filmhistorici, biografen van Garbo en allerlei journalisten van toonaangevende bladen zich op het Rosenbach Museum om haar 'geheim' eindelijk te kunnen doorgronden. Uit geen enkel document viel met zekerheid af te



Bijbel van Mercedes de Acosta, met foto's van Greta Garbo en verzen van H. Mattheus.

leiden of Garbo ooit gepassioneerde relaties met vrouwen had. Het

materiaal toonde een hevige liefde van Mercedes' kant, compleet met jaloezie en verwijten, maar onthulde geen expliciete details over een eventueel wederkerig gevoel van Greta's kant. Integendeel, Garbo klaagde herhaaldelijk in brieven aan vrienden over het onophoudelijk rondneuzen en de bemoeienissen van Mercedes in haar leven, die aanhielden tot aan haar dood in 1968.

het icoon garbo

Greta Garbo wordt geklasseerd bij de iconen van de homo/lesbische wereld, en dan wel bepaald wegens de film 'Queen Christina'. Gedraaid in 1933, is het Garbo's meest herinnerde portrettering op het witte doek. Het scenario werd oorspronkelijk geschreven door Mercedes, maar daarna in handen gegeven van Greta's levenslange Duitse vriendin en buurvrouw, de scenarioschrijfster Salka Viertel. Christina, koningin van Zweden, gaat door voor biseksueel georiënteerd en is veel meer bekend om haar seksuele uitspattingen dan om haar omgang met de grootste filosofen en geleerden van haar tijd. Regisseur Mamoulian gebruikte in de film een aantal codes opdat het publiek de biseksuele geaardheid van de koningin goed zou begrijpen: rondlopen in mannenkleden, woest paardrijden, de beroemde kus op de mond van haar hofdame, het enigmatische slotbeeld op de voorstevan van een schip, en het citaat "Ik zal als vrijgezel sterven".

Mercedes de Acosta verviel in totale armoede. Op het einde leefde ze van giften van Dietrich, en andere vriendinnen van het witte doek. Zij was een van de meest opstandige en overmoedige lesbiennes van haar tijd, die haar geaardheid als een vlag voor zich uitdroeg. Een jaar na haar dood, in juni 1969, bestormde de New Yorkse politie de Stonewall Inn: het Gay Liberation Front was geboren.

Had de generatie van de bevrijde zeventigers er niet beter aan gedaan Mercedes als icoon te kiezen? Het is nog niet te laat opdat ze aan het lijstje zou worden toegevoegd.

Denise De Weerd

geraadpleegde literatuur

DOHERTY Thomas, *Pre-Code Hollywood. Sex, Immorality, and Insurrection in American Cinema, 1930-1934*, New York, Columbia University Press, 1999.

DE ACOSTA Mercedes, *Here Lies the Heart*, North Stratford, Ayer Company Publishers, 1998 (reprint).

MURRAY Richard, *Images in the Dark. An Encyclopedia of Gay and Lesbian Film and Video*, London, Titan Books, 1998.

SCHANKE Robert A., *"That Furious Lesbian". The Story of Mercedes de Acosta*, Carbondale, Southern Illinois University Press, 2003.

een halve eeuw 'eigenaardig'

'Dikke Michel' van de 'Crystal Palace' in de Gorterstraat. 'Frans den Deen' met de 'Pigalle' er vlak naast. 'Dikke Piet', uitbater van de 'Fortunia' in de Dambruggestraat. Albert en René en hun 'Mascotte' in de Sint-Elisabethstraat. Voor meer dan een generatie homomannen van Antwerpen én ver daarbuiten waren het begrippen. Vele uren, dagen, weken,... hebben ze in die bars doorgebracht. Zoals ook nog in 'La Vie en Rose' (sinds 1946!), of de 'Moustache', of de 'Danny's Bar'. En laten we hier zeker niet 'de Kredietbank' onvermeld: geen bar, maar wel een uitzonderlijk populair openbaar toilet aan het Koningin Astridplein... Maar wat weten we hier eigenlijk nog van? Wat weten we van de zeden en gewoonten in het homo/lesbisch uitgaansleven van Antwerpen (of andere steden) tijdens de voorbije decennia? Alle hierboven vermelde zaken zijn immers al lang weer uit het straatbeeld verdwenen, en nagenoeg al hun uitbaters overleden. Waar kunnen we bronnenmateriaal (foto's, schriftelijke of mondelinge getuigenissen, promotiemateriaal,...) vinden betreffende hun kleurrijk bestaan? Wie kan er ons nog wat over vertellen?

Gelukkig voor ons kunnen Armand en Roger dat. Al 25 jaar lang staan ze aan het roer van 'Café Strange' in de Dambruggestraat, en ze zijn duidelijk niet van plan er binnenkort mee te stoppen. De zaak zelf bestaat trouwens al dubbel zolang onder die naam.



Uitnodiging voor de receptie naar aanleiding van de dubbele verjaardag.

"Sinds de oorlog is dit hier altijd een homokroeg geweest, zelfs al heette het voor 50 jaar 'Het hoefijzer' of 'Edelweiss' - weet ik veel. Toen werd het uitgebaat door een heterokoppel dat positief stond tegenover homo's. En in 1955 heeft Bruno, een van hun klanten, de zaak dan overgenomen, en de naam veranderd in 'Strange'."

"Bruno werkte in het slachthuis, maar hij heeft zijn job daar opgegeven om hier samen met zijn vriend Jules te beginnen. En dat heeft van in het begin goed gedraaid. Maar al bij al was dat een heel klein cafeetje, zo'n vier op vijf meter. De rest was de woning van Bruno. En een lange gang om naar het toilet te gaan, zo'n grote bak van vroeger. Later heeft hij het dan nog twee keer verbouwd en uitgebreid. Toen stond er nog één lange, grote bank, zonder scheidingen."

Op het eind van zijn leven heeft Bruno de zaak dan overgegeven aan Jules, intussen zijn ex, die evenwel kort daarop werd vermoord, zodat het pand een tijdlang leeg kwam te staan. Tot Armand en Roger op de proppen kwamen. Zij woonden in de buurt, en hadden er een eigen confectiezaak. "Dat was een zaak van de moeder van Armand die wij opgewerkt hebben. Een zaak van kinderkleding. We zijn begonnen met babykleertjes, en dan zijn we altijd groter en groter gegaan. Met een duur cliënteel, want tot onze klanten behoorden 'Dujardin' in Brussel - dat was dé sjiekste zaak - en 'Princesse' hier in Antwerpen. We hebben zelfs het eerstecommuniepakje van Prins Filip gemaakt. Daar hebben we nog altijd de maten van liggen. Maar op een gegeven moment was het voorbij. Was het gedaan met de confectie. Niks meer aan te verdienen,

en niets anders meer dan miserie. In heel Europa, hoor. En intussen is het nog veel erger."

Armand en Roger besloten te stoppen met hun confectiezaak, en zochten een alternatief. En dat werd 'Café Strange'. "Wij kwamen nog regelmatig Bruno tegen. En dan heb ik eens gevraagd om het café over te nemen. Maar hij wilde dat eerst niet. Tot op het moment dat de zaak definitief dreigde te verdwijnen. Dan is hij zelf bij ons komen aanbellen. Want hij wou toch echt wel dat het een café bleef. En op 24 april 1980 is de zaak heropend." Meteen hadden Armand en Roger een nieuwe job, dicht bij huis. "En we zijn altijd uitgaanders geweest, dus we kenden al veel mensen."

h e t s c h i p p e r s k w a r t i e r

Roger is opgegroeid in het Brusselse, terwijl Armand geboren en getogen is in Mortsel. En vanaf zijn 18de ging hij uit in het Antwerpse homomilieue. "Want eerder mocht je niet binnen. En in die tijd werd dat gecontroleerd, ja." "Mensen waren sowieso ook nog banger, gezagsgetrouwer", vult Roger aan. Bovendien waren de Duitsers nog niet zo lang weg.

Door homo's die Armand in het Stadspark had leren kennen, hoorde hij over de bestaande homobars. De 'Fortunia' was vervolgens het eerste

café dat hij binnenging. "Dat was een café dat een goede naam heeft gehad. Een klein cafeetje. Eigenlijk een héél klein cafeetje. Ach, zo'n klein dingske." Het merendeel van de homobars bevond zich echter in het Schipperskwartier, in het Gorterstraatje. Zoals de 'Crystal Palace'. "Dat was een pracht van een zaak. Groter dan hier. Met een toog die langer was dan hier, en achteraan dan nog een



Meertalige publiciteit voor Café Strange, jaren '80.

dansvloer met boxen links en rechts. Voor de oorlog was dat een café waar mensen logeerden die achteraf per boot naar Kongo vertrokken. En na de bevrijding is dat terug opengegaan als homokroeg."

Je had er ook 'Lisa de Beenhouwer', met 'Café de Lichttoren'. "Lisa was de nicht van de latere burgemeester Leona Detiège. Een heel sympathiek mens. Een echte 'juul', maar absoluut niet het type dat met geen man overweg kon. En zij werkte bij een slager, en bracht het vlees met de bakfiets aan huis, zoals wel meer in die tijd."

"'Café de Lichttoren' was een klein cafeetje met een deur in het midden, een paar tafeltjes, twee boxen en achteraan een heel kleine bar. En rond die toog was er een koperen staaf. Als er iemand begon op te slapen, zette Lisa daar een beetje elektriciteit op. Zwakstroom natuurlijk. En dan schrok die wel weer wakker. Dat was gekend. Iedereen wist dat. Maar een nieuweling natuurlijk niet. En dan was er natuurlijk direct veel ambiance."

En er was bijvoorbeeld ook nog 'Danny's Bar'. "Daar zaten verklede mannen. Maar dat was meer voor de zeemannen. En de baas daarvan,

'den Daan', was een echte janet: hij was niet groot, liep heel vrouwelijk, en had altijd wel blinkende laqué schoenen aan. Maar na drie jaar heeft hij de zaak overgelaten aan Marie." In het Schipperskwartier waren er trouwens ook meerdere plekken waar de matrozen van de zeeschepen logeerden. "En zij zaten vol goesting natuurlijk, na al die weken op zee. Dat verscheen ook allemaal in de krant, welke schepen arriveerden. En dat hield men toen in de gaten. Dus als er bijvoorbeeld een Grieks schip



Cover van het derde nummer van het tijdschrift van Café Strange, 1987.

binnenkwam, ging men die matrozen in de juiste cafés opwachten." Veel solidariteit tussen de verschillende baruitbaters was er echter niet. "Neen, dat was ieder voor zich. Zo konden Marie van 'Danny's Bar' en 'Dikke Michel' van de 'Crystal Palace' elkaar gewoonweg niet uitstaan. In die tijd was er bijvoorbeeld een apotheker van buiten de stad die telkens hij hier uitging veel geld uitgaf. Champagne en dergelijke. Wel, als 'Dikke Michel' hoorde dat die apotheker in 'Danny's Bar' zat, stuurde hij er knappe jongens op af om hem daar weg te lokken naar zijn eigen zaak. Zo marcheerde dat toen."

de politie waakt ...

Schrik om herkend te worden als hij naar het Schipperskwartier trok, had Armand duidelijk niet. "Nee, niemand zag dat toch. Het Schipperskwartier was het Schipperskwartier, hè. Dat was anoniem. Degenen die er waren, waren de mensen van de buurt zelf, en die kenden alles wel." Thuis wisten ze echter nog niks van Armands voorkeur voor mannen. "Niemand wist dat. Ik ben na mijn legerdienst thuis vertrokken, en dan wisten ze het nog niet. Want in die tijd wist je niet wat je ouders zouden doen: zouden ze je buitensmijten of niet?" Roger beaamt: "Mensen waren daarmee niet bekend, of daarvoor opgevoed. Je had geen radio of TV die daarover sprak." En zo leefden homo's en lesbiennes eigenlijk twee verschillende levens: een publiek leven met een masker op, en een privé-leven. "Ja, maar zonder bang te zijn, eigenlijk." Toch werd er wel opgelet. Bijvoorbeeld bij het kussen. "Dat werd gedaan, ja. Maar nooit als er iemand binnen zat die we niet kenden. Dus als de baas zei: 'Oppassen', wisten we dat we geen tong moesten beginnen draaien."

Hoe dan ook stond dat dubbelleven het plezier niet per definitie in de weg. Roger is formeel: "Daar was absoluut heel veel amusement. Er werd echt plezier gemaakt. Dat bestaat nu niet meer. Nu zitten ze er allemaal zo apathisch als iets bij. Naar mekaar te kijken." In die tijd werd er natuurlijk nog niet zo gecontroleerd op rijden onder invloed, en kon er bijgevolg meer worden gedronken. Aangezien er nog niet zoveel verkeer was als nu, geraakte je toch nog veilig thuis.

En er is nog wel meer veranderd in de Metropool. Zo komen de schepen het centrum niet meer binnengevaren, en blijven ze bovendien niet langer aangemeerd dan strikt noodzakelijk. Dus geraken de matrozen ook niet meer in Antwerpen, en is dat deel van het publiek verdwenen. En met

hen de ziel van het Schipperskwartier.

De houding van de politie is er dan weer op vooruit gegaan. "Rond 1960 heeft burgemeester Lode Craeybeckx, wellicht op aanraden van een commissaris, beslist dat alle homocafés om middernacht hun deuren moesten sluiten. Een vorm van pesterij, ja. Enkel de 'Moustache' mocht openblijven. Die bar was nog maar net open, en was zagezegd niet gekend als homokroeg. Maar feitelijk had één van de bazen ervan te doen met een politiecommissaris... Op dat moment hadden we dus eigenlijk maar één café meer. En dat zat altijd bomvol. Je kon daar gewoonweg niet meer binnen of buiten. Maar na ongeveer zes maanden



Aankondiging van het verjaardagsfeestje van Armand, één van de uitbaters van Café Strange.

heeft de burgemeester plots zijn beslissing weer ingetrokken. Waarom weten we evenmin."

"Hetzelfde met 'de Kredietbank', het openbaar toilet onder het Astridplein. Daar heeft de politie nogal wat mensen gepakt! Daar waren venstertjes van waaruit ze konden bespieden. Net zoals ze heel streng optraden in

het Stadspark. Er is zelfs een periode geweest... Er was een gast, misschien 15 à 16 jaar oud, die veel in 'het pissijn' kwam en dan met mannen meeging. Die is op gegeven ogenblik opgepakt, en hij heeft de namen van al die mannen doorgegeven. Die zijn allemaal moeten voorkomen. Ze hadden geld, en ze hebben natuurlijk allemaal een advocaat gepakt. Bovendien waren er uiteindelijk niet echt veel bewijzen. Maar doorheen de jaren zijn er zeker ook mensen hun job kwijtgeraakt. Want dat werd bekend gemaakt. Ze waren daar niet discreet mee. Dat waren echt zo van die dictatoriale toestanden. Dat is gelukkig voorbij." "Maar razzia's zoals in Brussel hebben we hier niet gehad. Ken je de 'panier à salade'? Dat is zo'n politiecamiomette met tralies opzij en achteraan. En na een inval in een café werden alle homo's daarin gestopt en meegenomen naar het commissariaat. Daar moesten ze een verklaring ondertekenen dat ze homo waren. Maar niemand tekende. Als je tekende, was je gekend als homo. En in die tijd had dat gevolgen voor je werk, en wat weet ik nog allemaal.

Van zulke razzia's hebben wij geen weet in Antwerpen. Ze kwamen wel eens langs om identiteitskaarten te controleren, maar je werd niet meegenomen naar het commissariaat. Of er kwamen agenten in burger binnen die je dan iemand een waarschuwing zag geven."

Nog een ander voorbeeld: "In de zaak hadden we hier toen nog andere foto's hangen. Heel zedig met de broek aan. En dan kwamen ze van heel dichtbij kijken of het door de beugel kon. De foto's die er nu hangen, zouden toen niet hebben gekund. Dat hadden we direct gehangen. Tja, vroeger was de politie het gezag. Intussen weten de mensen meer, en kennen ze hun plichten maar ook hun rechten. Dus durven ze ook sneller antwoorden."

e e n v o l p r o g r a m m a

In het begin van 1980 hebben Armand en Roger dus 'Café Strange' heropend. "Vanaf het eerste weekend heeft dat goed gedraaid. Maar nog niet zoals het later is geweest: toen was het soms zo vol dat de muren bol stonden. Vooral dan met Carnaval en Halfvasten. Toen gaven we allerhande prijzen weg, zoals een reis naar Spanje of een weekje naar Amsterdam. En we huurden jaarlijks een busje om samen met een 20-tal klanten naar Aalst te trekken. Dat heeft geduurd tot 1993. Dan was het gedaan met het carnavalsfeest, en daar hebben de media schuld aan. Je hoort nu geen enkel carnavalslied meer op de radio, terwijl het vroeger al een maand op voorhand begon. En dan brachten ze de mensen in de stemming. Hetzelfde wat de televisie betreft. Wanneer zie je nu nog iets? Enkel als de stoet in Aalst is uitgereden. Maar dat is te laat. Dus dan zijn we gestopt met de carnavalsvieringen. En hebben we meteen ook de DJ afgeschaft. Omdat het te veel lawaai maakte... De milieupolitie is toen ook opgericht. Om de mensen te pesten, denk ik."

In diezelfde succesvolle periode hadden de beide uitbaters wel nog meer in petto: ze vertoonden homofilms zoals 'The Army of Lovers' of 'The Naked Civil Servant', ze organiseerden een Sinterklaasfeest, een koud buffet op Kerstavond en een oudejaarsfluif, ze zorgden voor geschilderde eieren met Pasen, enzovoort. "Dat was helemaal niet met de bedoeling om daar winst uit te halen. Bijvoorbeeld dat kerstbuffet was aan een heel democratische prijs. Nee, dat was gewoon een service aan onze klanten. Voor de gezelligheid. En omdat we wisten dat velen in die periode van het jaar eenzaam waren." En ooit stond er eens een vertoning van de 'Veilig Vrijen Video Show' van 'Het AIDS Team' op het programma. "Maar toen hadden we slechts een 5-tal bezoekers. Men wilde daar gewoon niet mee worden geconfronteerd met iedereen erbij."

Daarnaast hebben ze met het 'Antwerpen Gay Plan' een tijdlang een eigen tijdschriftje uitgegeven, dat gratis werd uitgedeeld, en dat een stadsplan, enkele aankondigingen en wat verhalen bevatte. Terzelfder tijd kon je ter plekke diverse homobladen kopen: 'De Janet' van het Roze Aktie Front, het Brusselse 'Zonder Pardon' en de opeenvolgende bladen van hun overbuur, het Gespreks- en Onthaalcentrum Antwerpen, de oudste nog bestaande Nederlandstalige homogroep. "Wij hebben met iedereen een goede relatie", beklemtonen ze. Al betreuren ze wel de disputen binnen de homobeweging: "Verdeling is onmacht." En 'Het Roze Huis' richt zich volgens hen te veel op de jeugd. "OK, voor hen is dat de toekomst. Maar intussen zitten de ouderen in de verdrukking. Je telt gewoon niet meer mee."

Hoe dan ook verdween vanaf het begin van de jaren '90 geleidelijk aan het enthousiasme voor het door hen aangeboden programma. "Onlangs zijn we nog eens, zoals weleer, naar een toneelvoorstelling geweest. En we hebben wel wat mensen meegekregen. Maar dat was met veel moeite, en na heel wat zagen. Terwijl dat vroeger veel spontaner verliep."

a p a t h i e

Een café openhouden anno 2005 is blijkbaar heel wat moeilijker dan een paar decennia geleden. "Je moet er meer energie in steken", stelt Roger. "Vroeger volstond dat je de deur opendeed en het publiek kwam binnen. Terwijl men nu alles snel beu is. Het moet altijd extravaganter, maar er

moet toch ergens een grens zijn..." Sowieso kunnen homo's en lesbiennes vandaag in tegenstelling tot vroeger wel quasi overal openlijk terecht.

En er is nog meer veranderd. "Nu heb je dat eigenlijk niet meer, maar vroeger zat iedereen bij mekaar, intellectueel of niet. Je zat naast een dokter of een advocaat, maar dat was allemaal eender: je was homo en je werd als homo aanzien. Terwijl men daar nu meer de neus voor ophaalt: 'Oh, dat is maar een arbeider van de haven'. Die mentaliteit heerst nu, en dat neemt zelfs nog toe." Net zoals oud en jong op dezelfde plekken te vinden waren. "Ook dat is nu meer opgesplitst. Wij hebben hier nu nog wel wat jongere mensen, maar in veel kroegen niet meer. Bij een homofilm ook: het moet allemaal jong en mooi zijn. Oudere mensen zie je niet meer, tenzij een bomp die geld geeft."

Als min of meer marginalen van de maatschappij zochten homomannen steun en solidariteit bij mekaar. "Dat is aan het verdwijnen, ja. Men ging toen gewoon meer in groep uit. En men hing meer aan elkaar." "Bovendien weten ze tegenwoordig ook alles, hé. Je moet ze niks meer wijsmaken: ze vinden alles op het internet. Terwijl vroeger een boekje met de adressen van de homokroegen gewoon niet bestond. Maar als je iemand tegenkwam, op straat of in het Stadspark of zo, dan hoorde je in vertrouwen waar er een café was."

Café-uitbaters blijven vandaag echter nog altijd voor een stuk biechtvaders. En dus aanhoren ook Armand en Roger nog altijd heel wat problemen die verband houden met homoseksualiteit. Over de werksituatie. Of over nog maar eens een jongen die thuis is buiten gesmeten.

"Want ze weten nu alles, en alles wordt hen verteld, maar zeg eens: waar is er een hulpdienst voor homo's? Bij die verenigingen? Tja, in bed zullen ze je wel helpen. Zo is het altijd geweest."

Wat Armand en Roger het meest missen? "Dat het contact met en tussen de mensen niet meer zo spontaan is. Vroeger ging men uit om plezier te maken, en de seks kwam daar wel automatisch bij. Maar dat is voorbij. Ik vind de mensen echt apathisch geworden."

Straks, over twee jaar, zijn Armand en Roger een halve eeuw samen. In die tijd hebben ze heel wat zien veranderen. Soms positief, soms negatief. Maar aan stoppen, denken ze nog niet. Roger is resoluut: "Nee, wij doen verder. Want ik wil niet leren breien om vanachter een raam te zitten kijken naar wat er buiten beweegt. Ik wil bezig blijven." En hij vervolgt: "Wij gaan nooit meer weg. We zijn alle dagen open. En hier kom je alles te weten van heel de stad." En hij wijst naar een plakkaat achter de toog met als opschrift 'roddelen op het werk is nodig'. "Maar opgelet: niet in de betekenis van kwaadsprekerij of liegen. Gewoon: dingen vertellen."

En dus blijven ze ook de komende periode aan het roer van hun zaak staan. "Het draait nog altijd, zij het niet meer met de massa van weleer. Maar we hebben heel wat vaste klanten. En gezelligheid!"

Bart Hellinck

domoseksueel

"Steve Dunham says he was 'particularly loony about two very different things' as a teenager... in the mid-1950s: 'derelict Victorian houses and buff, good-looking boys.'" (p.191)

"In the late 1970s a bunch of us decided that we should lobby at City Hall for historic-district status, to protect the architectural integrity of the Alamo Square area. (...) I was treasurer of the group, and holding a porno night at my place was one of the ways we raised funds for the project." (p.144)

a G.J.

Als kleine jongen heb ik altijd een zeker verlangen gehad naar koestering en bescherming in een klein huisje. Zo herinner ik me dat ik erg gesteld was op een fictieve minikeuken waarin ik mijn ding kon doen. Groot was mijn verbazing toen ik, volwassen geworden, hetzelfde opnieuw zag in een andere kleine jongen van dezelfde leeftijd.

We waren enkele jaren geleden met G.J. een Amerikaanse 'oversized' speelgoedwinkel binnen gestapt en hadden hem en zijn zusje verteld dat ze mochten kiezen waar ze zin in hadden. Meteen schoten ze weg de winkel in. Omdat G.J. de jongste was, gingen we eerst zien waarheen hij was gelopen. Bleek dat hij meteen naar de afdeling minihuisjes in kunststof was gegaan. Huisjes zo groot dat je er als kind in kan spelen. Huisjes die men, het moet gezegd, in mijn tijd nog niet maakte. Er stond een hele straat van die huisjes en hij was meteen naar het roze exemplaar gegaan en had ook al snel het deurtje ostentatief achter zich gesloten. We waren duidelijk niet uitgenodigd. Hij ging meteen aan het aanrecht staan en je zag op zijn stralende gezicht dat het huisje helemaal naar zijn zin was. H. en ik wisten even niet waar we het hadden. Toen we de jongen met moeite duidelijk hadden gemaakt dat een huis niet in ons budget paste en we hem naar de afdeling auto's loodsten, passeerde en aarzelde hij nog even langs een (wederom roze) minireis-koffer op wieltjes.

Het is een voorval dat me altijd zal bijblijven en dat mijn verdere kijk op homoseksualiteit erg sterk heeft bepaald. Een speelgoedwinkel kan bij een kind blijkbaar functioneren als een soort van Rorschach-test. Uit nieuwsgierigheid heb ik later dit thema van het verlangen in de kindertijd naar een gezellig huisje gedropt bij een paar homovrienden. Ook daar kreeg ik prachtige (en eerder geheime) verhalen te horen over huisjes ("met gordijnen en al") die soms door opa achteraan in de tuin werden gebouwd.

Dat dit verlangen naar 'homeliness' of 'domesticity' bij homoseksuelen ook in hun volwassen leven verder loopt, wordt uitgebreid en overtuigend aangetoond in het nieuwste boek van Will Fellows: 'A Passion to Preserve: Gay Men as Keepers of Culture'.¹ Hij heeft het over een patroon van de volgende zaken bij veel homomannen: *"gender atypicality, domophilia [domus is Latijn voor huis], romanticism, aestheticism, and connection- and continuity-mindedness"*. (p. 25)

Het 'gentrification'-fenomeen waarbij homo's oude huizen opknappen en restaureren in verpauperde buurten en zo een wijk terug weten te doen herleven, is wel bekend en zelfs al erg wetenschappelijk bestudeerd. Maar het boek van Fellows toont uitstekend aan dat het cliché van de homo als artistiek aangelegde binnenhuis-decorator meer dan alleen maar een fantasietje is. Het gaat om een structurele aanleg en verlangen bij veel homomannen. Kortom, *"many gay boys are drawn to playing house"*. (p. 27)

In het boek laat de auteur mensen aan het woord die vrijuit praten over hun grote liefde voor oude huizen en oude zaken. De 'real life stories' zijn schitterend en halen bij de homoseksuele lezer ook veel dingen uit de eigen kindertijd terug naar boven. Je krijgt haast het gevoel bij de psychiater op de sofa te liggen. Een meneer stelt zelfs *"that our experiences as kids are similar to the point of being almost creepy"*.

(p.216) Zelf herinnerde ik me onder andere door het lezen van het boek dat ik als kind ooit furieus was toen in de krant te lezen stond dat de Post besloten had om de oude, loodzware rode gietijzeren brievenbussen uit het straatbeeld te verwijderen. Ik begon meteen aan het schrijven van een nooit verspreid pamflet waarin ik de barbarij aan de kaak stelde. In het boek vind je veel dergelijke zaken terug. Homo's hebben iets met conservatie - en ik zou er zelf aan toevoegen, conservatisme -, met het herwaarderen en beschermen van het oude.

Door hun grote liefde voor huizen worden veel homomannen ook aangetrokken door het beroep van architect maar velen haken af op de wiskundige kant ervan, schrijft Fellows. Bovendien moet veel architectuur het hebben van overnieuw beginnen. En hier voel je duidelijk hoe homo's zich positioneren tegenover heteroseksuele, mannelijke collega's: 'echte mannen' breken af en beginnen overnieuw. Homomannen daarentegen zijn vooral geïnteresseerd in restauratie en herwaardering van het oude. Er wordt ook afstand genomen van de mannelijke, harde competitie: *"Preservation was a much kinder, softer, and gentler environment"*. (p. 153) En deze mannen zijn *"more inclined to seek 'connection' than competition or conquest"*. (p. 25)

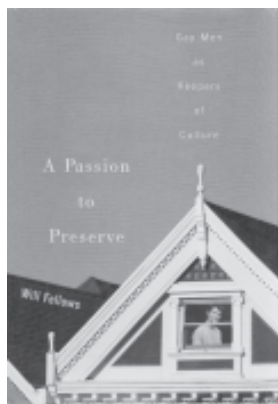
Fellows die erg gelijklopende verhalen brengt uit zowat alle hoeken van de Verenigde Staten laat duidelijk zien dat zonder homoseksuelen (en ook wel heteroseksuele vrouwen) er van preservatie van historische oude huizen nauwelijks of zelfs geen sprake zou zijn geweest. Nogal wat geïnterviewde mannen zijn dan ook professioneel actief in de National Trust for Historic Preservation.

Wat Fellows boek nog sterker maakt is dat hij tussen de 'oral history'-getuigenissen van nog levende, trotse eigenaars van oude huizen door ook verhalen vertelt van 'preservationists' die er al lang niet meer zijn en duidelijk ook "artistiek aangelegd" of gewoon *"confirmed bachelors"* waren. Zo vindt hij in oude architectuur- en binnenhuisdecoratiebladen reportages terug over allerlei zonderlinge heren in mooi ingerichte huizen die thee schenken aan gasten in hun mooiste porselein. Vooral het hoofdstuk over Le Vieux Carré, het oude stadsdeel in New Orleans, illustreert zijn these erg goed. Zonder allerlei nijvere homo's was er zelfs geen Carré meer geweest.

Wie deze oude decoratiebladen als historische bronnen gebruikt, zo schrijft Fellows terecht, moet dan ook tussen de lijnen weten te lezen. En net daar brengt zijn boek een paar fundamentele vragen van de homogeschiedschrijving naar boven. Het lijkt er sterk op dat we, gevangen zittend in de huidige, politiek correct lijkende definitie van wat een homoseksueel is - iemand die seks heeft met mannen -, nauwelijks aan homogeschiedschrijving kunnen doen. Want vaak vinden we geen aanwijsbare sporen van seksuele activiteit in het verleden. En lijkt in die zin alles inderdaad pas te beginnen na Stonewall toen seks meer het daglicht zag. Wat voor sommige tegenstanders van 'gay & lesbian studies' dan ook het bewijs is dat er daarvoor niks gaande was of er geen sprake geweest kan zijn van een homoseksueel personage zoals we dat nu kennen. Gesteund door zijn onderzoek meent Fellows echter een continuïteit waar te nemen die hij soms omschrijft als een 'gay sensibility'. Hij verkiest ook het woord 'gay' boven 'homoseksueel' en definieert het eerste als een samengaan van gender-identiteit en seksuele voorkeur. Homo's uit het verleden hadden niet alleen seks met mannen (of minstens het verlangen ernaar), ze vertoonden ook, net als nu, allerlei gender-atypische gedragingen en voorkeuren. En de zachte, 'onmannelijke' passie voor oude huizen is daar dan één mogelijk aspect van.

Fellows plaatst zich hiermee duidelijk in het binnen homostudies bekend staande essentialistische kamp dat beweert dat er doorheen de geschiedenis een consistente vorm van 'gayness' aanwezig is. Alle in de ogen van constructivisten 'foute' namen passeren in een concluderend hoofdstuk van het boek dan ook de revue: Boswell, Roscoe, Norton, Paglia en Rowse. Zelf ben ik in de loop der jaren en zeker door het voorval met G.J. ook meer en meer de zogezegd essentialistische kant opgeschoven. Net als Fellows geloof ik inderdaad dat homo's onderdeel zijn van een grote groep van gender-variante mensen. We combineren in één persoon aspecten die anders voornamelijk of alleen bij vrouwen of alleen bij mannen worden waargenomen. En onze seksuele voorkeur is daar één aspect van. In die zin zijn homoseksuelen en lesbiennes dan ook onderdeel van de beweging van mensen die niet gender-zuiver of gender-conform zijn, om het - we kunnen er inderdaad niet omheen - in heteroseksistische termen uit te drukken. En daardoor zijn alle andere gender-variante mensen die iets feller tegen de heteroseksistische normen lijken aan te gaan - de travo's en de trans'en die tegenwoordig ook de transgenders heten - dan ook onze strijdbroeders en -zusters. Men zou dit het Hirschfeld-model kunnen noemen.

Er is uiteraard grote tegenstand bij homomannen hiertegen omdat dit standpunt als vrouwelijk te omschrijven aspecten incorporeert in hun identiteit. Een man met vrouwelijke kanten is een tante of een mie. En de meeste homomannen willen dit niet hebben geweten omdat gender-zuiverheid - een cruciaal onderdeel van de heteronormativiteit - de dag van vandaag nu eenmaal sterk speelt bij hen. Ook het huidige homo-identiteitsmodel functioneert zo: homo's zijn ook mannen maar verschil-



len alleen van heteroseksuele mannen door hun seksuele voorkeur. Toch lijkt het me belangrijk om deze door Tim Bergling benoemde 'sissyphobia' te overwinnen en enkele waarheden en verdraaiingen bij de horens te vatten.² Ook al kan men dan veel vragen hebben bij (de motieven van) het door Richard Green ooit beschreven 'sissy boy syndrome', toch meen ik dat we daar veel kunnen leren over onszelf.³

Voor de homoseksuele kindertijd lijkt heel interessant. Het is dan ook boeiend om de leeftijd waarbij uit de kast wordt gekomen almaar verder te zien zakken: het lijkt er soms op dat we daardoor op een dag wel vanzelf zullen toekomen aan enkele pertinente vragen over onze homopeuters. Homoseksuelen kunnen dus veel leren over zichzelf door naar hun kindertijd te kijken. En dan wel omdat ze als kind uit pure onbevangenheid veel meer gender nonconform gedrag tentoon spreidden dan tijdens hun volwassen leven wanneer veel vrouwelijke kanten weg worden gecensureerd. Niet voor niets vertelde ik hierboven dat de verhalen over "huizeke spelen" als kind me door vrienden met enige schroom werden verteld of dat ik veel herinneringen uit mijn kindertijd blijikbaar enigszins had verdrongen omdat ze niet meer te rijmen vielen met mijn huidige mannelijk-homoseksuele zelfbeeld. Dit terugkijken naar onze kindertijd zou ons kunnen helpen om een betere en vooral productievere homogeschiedschrijving in gang te zetten. Zelf kijk ik ondertussen al jaren naar zaken uit het verleden vanuit een erg ruime of 'tolerante' homoseksuele intuïtie. En merk ik goed te zijn geworden in het voelen van nattigheid zonder dat het daarom altijd om effectieve nattigheid gaat. De kunst lijkt er vooral in te bestaan om net die nattigheidsvoorwaarde te laten schieten: we moeten niet alleen op zoek gaan naar sporen van orgasmes en erotiek. (Vergelijk met Fellows, p. 14) Kortom, de homogeschiedschrijving en -theorievorming zou er volgens mij baat bij hebben als ze zich, als startpunt voor thema's, vragen en hypothesen voor verder onderzoek, meer zou durven baseren op een homoseksuele intuïtie (die vaag of minder vaag is) bij (homo-)onderzoekers over een in het verleden opgemerkte 'gay sensibility' of aanwezigheid.

Een ander aspect dat voortdurend en op erg consistente wijze terug opduikt in de verhalen opgetekend door Fellows is de grote liefde en aandacht voor alles wat oud is. Al heel jong beginnen de homokinderen antiek of gewoon oude zaken te verzamelen of zijn ze ook erg geïnteresseerd in bijvoorbeeld de familiegeschiedenis. Ze willen die sporen van de familiegeschiedenis ook koesteren en bewaren en zijn zich ook erg bewust van de kwetsbaarheid van het materiaal. Iemand zegt: "*I was always fascinated by the past, anything old, anything hidden, anything unrecognized.*" (p. 119) Ook de grote verzamelwoede op zich is al interessant.⁴ Niet alleen kennen ze een intrinsieke waarde toe aan het oude maar lijkt het er ook op dat ze door hun gedrag een zekere



The Jared Sessions House, Isabella Street, Toronto.

Al een tijdje probeer ik tijdens buitenlandse reizen om ook de lokale homo/lesbische archieven te bezoeken. Onlangs was ik in Canada en deed ik de steden Toronto in Ontario en Montréal in Québec aan. De Canadian Lesbian

and Gay Archives in het Engelstalige Toronto stonden als eerste op het programma maar een week voor de afreis kreeg ik te horen dat ze gesloten zouden zijn. Een spijtige zaak want dit centrum is na het One Institute in Los Angeles het grootste archief in zijn soort ter wereld. Hun tijdschriftencollectie met 7200 titels in het bestand (online te consulteren) is uniek in de wereld. Nog altijd hoofdzakelijk een vrijwilligersorganisatie, begonnen in 1973, zit dit archief evenwel niet krap bij kas. Lange tijd huisde het in een middelgrote hoogbouw in 'downtown' Toronto (Temperance Street) maar door vastgoedspeculatie werden ze onlangs gedwongen de locatie te verlaten. Het gebouw waarin ze huisden - nochtans nog geen halve eeuw oud - moet tegen de grond voor een groter gebouw van 80 verdiepingen. Omdat het huurcontract niet in afbraak had voorzien kregen ze een erg aardige som uitbetaald. Momenteel wordt uitgekapt op hun nieuwe locatie in de 'gay neighbourhood' van Toronto: op de kruising van Church Street en Wellesley Street. Maar ook dat wordt een tijdelijk onderkomen. Ten vroegste in 2007 zouden ze dan naar hun nieuwe locatie verhuizen: een historisch gebouw uit 1859-1860 dat hen door de stad werd geschonken maar nog gerestaureerd moet worden. Ik ging het gebouw in Isabella Street - eveneens een zijstraat van Church Street - met Don McLeod van het archief bekijken. Don wist me te vertellen dat er achter het bestaande huis een gloednieuw pand opgetrokken zou worden als opslagplaats voor de collectie. Hij noemde het "the vault" of de kluis. Dat het goed gaat met dit archief mag ook blijken uit het feit dat gedurende vijf jaar een voltijdse betaalde manager ter hunner beschikking staat dankzij een gift van de Ontario Trillium Foundation.

continuiteit tussen verleden en heden willen bewerkstelligen. Een gender-variante meneer zegt: "The past gives us a sense of what life is all about ; it helps us gain a vision of the future." (p. 189) Maar deze grote aandacht en interesse voor het oude wordt niet alleen gevoed vanuit een dergelijk programma. De interesse voor het verleden is op zich heel echt en oprecht en lijkt een eigen leven te leiden. Fellows gaat nog een stapje verder door deze vorm van 'gay sensibility' te koppelen aan een volgens hem aloud homoseksueel archetype, dat van de berdache of 'two spirited people'. De Indianen-berdache, zegt men, was iemand die bruggen kon slaan tussen heden, verleden en toekomst en die door zijn zowel vrouwelijke als mannelijke kanten ook tussen de geslachten kon bemiddelen. Vaak was hij ook een van de dorpswijzen die het verleden kon navertellen net omdat hij hield aan het verleden. Hoewel in de Verenigde Staten een hele beweging rond de homoseksuele toeëigening van de berdache bestaat die soms een beetje naïef en al te poezelig uit de hoek komt, meen ik toch dat in dergelijke tentatieve en vage termen nagedacht en zelfs gespeculeerd mag en moet worden binnen de homotheorie en de homogeschiedenis. Misschien zijn we inderdaad een soort van derde sekse die tussen twee stoelen lijkt gevallen te zijn en net daaraan ook haar specifieke kenmerken en capaciteiten ontleent. Fellows besluit zijn boek een beetje binnen die typisch Amerikaanse, ophemelende denktraditie: "[this book] acknowledges the singular gifts of gay men, the invaluable contributions that we are able to make to the larger culture". (p. 263)

Misschien kunnen sommige onderzoekers op zoek naar 'het homo-gen' (blijkbaar verantwoordelijk voor seksueel verlangen naar andere mannen) er vanaf nu rekening mee houden dat er naast 'het homo-gen' misschien ook wel zoiets is als "a preservation gene, which I would guess is located very near the Broadway show-tune gene". (p. 126) Een hoopgevende gedachte misschien want het doet vermoeden dat de uitroeiing van 'gayness' langs genetische weg wel eens een lastige opgave zou kunnen worden.

Hans Soetaert

1 FELLOWS Will, *A Passion to Preserve: Gay Men as Keepers of Culture*, Madison, University of Wisconsin Press, 2004.

2 BERGLING Tim, *Sissyphobia: Gay Men and Effeminate Behavior*, New York, Haworth Press, 2001.

3 GREEN Richard, *The 'Sissy Boy Syndrome' and the Development of Homosexuality*, New Haven, Yale University Press, 1987.

4 Zie bijvoorbeeld de artikels in CAMILLE Michael & RIFKIN Adrian (eds.), *Other Objects of Desire: Collectors and Collecting Queerly*, Oxford, Blackwell, 2001.

and Gay Archives in het Engelstalige Toronto stonden als eerste op het programma maar een week voor de afreis kreeg ik te horen dat ze gesloten zouden zijn. Een spijtige zaak want dit centrum is na het One Institute in Los Angeles het grootste archief in zijn soort ter wereld. Hun tijdschriftencollectie met 7200 titels in het bestand (online te consulteren) is uniek in de wereld. Nog altijd hoofdzakelijk een vrijwilligersorganisatie, begonnen in 1973, zit dit archief evenwel niet krap bij kas. Lange tijd huisde het in een middelgrote hoogbouw in 'downtown' Toronto (Temperance Street) maar door vastgoedspeculatie werden ze onlangs gedwongen de locatie te verlaten. Het gebouw waarin ze huisden - nochtans nog geen halve eeuw oud - moet tegen de grond voor een groter gebouw van 80 verdiepingen. Omdat het huurcontract niet in afbraak had voorzien kregen ze een erg aardige som uitbetaald. Momenteel wordt uitgekapt op hun nieuwe locatie in de 'gay neighbourhood' van Toronto: op de kruising van Church Street en Wellesley Street. Maar ook dat wordt een tijdelijk onderkomen. Ten vroegste in 2007 zouden ze dan naar hun nieuwe locatie verhuizen: een historisch gebouw uit 1859-1860 dat hen door de stad werd geschonken maar nog gerestaureerd moet worden. Ik ging het gebouw in Isabella Street - eveneens een zijstraat van Church Street - met Don McLeod van het archief bekijken. Don wist me te vertellen dat er achter het bestaande huis een gloednieuw pand opgetrokken zou worden als opslagplaats voor de collectie. Hij noemde het "the vault" of de kluis. Dat het goed gaat met dit archief mag ook blijken uit het feit dat gedurende vijf jaar een voltijdse betaalde manager ter hunner beschikking staat dankzij een gift van de Ontario Trillium Foundation.

In Franstalig Montréal was ik op bezoek bij de erg beminnelijke 'Président' van de Archives gaies du Québec, Louis Godbout. Ook hier gaat het om een 'grassroots' organisatie die begin de jaren 80 begon. Ik zag hun wat krappe lokaal dat terzelfder tijd dienst doet als ontvangstruimte en één avond per week open is. Er duidelijk minder warmpjes inzettend dan hun Engelstalige tegenhangers brandt het vuur er daarom niet minder hevig om. En wel integendeel eigenlijk. Ik herkende de gedrevenheid die ik ook bij het Fonds meen waar te nemen. Met allerlei activiteiten rond homogeschiedenis, waarvoor in Montréal blijkbaar veel interesse is, wordt de kas gespijst. Dankzij het Fonds konden deze collega's trouwens hun collectie van het tijdschrift Gai Pied verder vervolledigen met meer dan 250 nummers die we dubbel hadden. Louis komt in januari op bezoek bij het Fonds om te zien hoe wij te werk gaan. Van beide archieven zijn de nieuwsbrieven op hun website te raadplegen. www.clga.ca
www.agq.qc.ca

HS

‘n o o i t k o m t h e t w e e r g o e d ’

p o e z i e i n v l a a m s e h o m o - e n
l e s b i e n n e t i j d s c h r i f t e n ¹

Er is in de loop der tijd uitputtend geschreven over de vraag wat poëzie nu eigenlijk is. Het antwoord is betrekkelijk eenvoudig, tenminste als we poëzie niet per se als ‘Kunst’ behandelen want dat maakt de kwestie nodeloos ingewikkeld. ‘Een slecht gedicht is helemaal geen gedicht’ wordt nog steeds goedschiks aanvaard. Maar louter subjectieve waarden als ‘mooi’ of ‘slecht’ zijn niet te definiëren. Als wij op grond van deze zienswijze poëzie willen omschrijven, komen we nergens. Ten aanzien van een gedicht zouden dus andere criteria gelden dan bijvoorbeeld voor een schilderij want een slecht schilderij is en blijft een schilderij. Kwaliteit als maatstaf is onbruikbaar omdat we slechte gedichten - ze bestaan écht - zonder moeite blijven erkennen als gedichten. Uiteraard zijn er kwaliteitsverschillen tussen ‘literaire poëzie’ en ‘triviale’ dichtkunst. Maar indien het artistieke gehalte geen wezenlijk kenmerk is van poëzie, wat dan wel? Bij poëzie krijg je vaak te maken met metrum, rijm, beeldspraak, gevoelsuitstortingen en meerduidigheid. Essentieel is dat echter niet; wat poëzie zo herkenbaar maakt is de typografische vorm: het regelprofiel, de witruimten achter de regels. “Poezie is iedere taaluiting waarvan, in geschreven vorm, de regels niet tot de rechterkantlijn doorlopen”. Het klinkt banaal maar dát is het essentiële kenmerk.

Tot zover deze beknopte en toch wat bagatelliserende omschrijving van wat poëzie óók is en die mij precies het niveau verschaft om uit te weiden over die ‘triviale’ dichtkunst die in Vlaamse homo- en lesbische tijdschriften ‘bij vlagen’ werd gepubliceerd. Geschreven door amateur-dichters en -dichtersessen, meestal onder pseudoniem, met initialen of gewoon anoniem, zelden onder eigen naam. De zeer begrensde ruimte van dit artikel legt onvermijdelijk haar beperkingen op. Ik heb dus keuzes gemaakt en ben gaan snuisteren in de omvangrijke collectie ‘kleinere’ tijdschriften (nieuwsbrieven) van Vlaamse holebi-organisaties. Ik heb dat zeer bewust gedaan, ondermeer omdat ik tijdens de catalogisering van deze periodieken geboeid raakte door al dat pretentieloze geschrijf. Ik wist dus wat daar te rapen viel. De grote tijdschriften (Zizo, Uitkomst...) heb ik terzijde gelegd; dat is een arbitraire keuze maar toch niet zó willekeurig als op het eerste zicht lijkt. In deze grote magazines wordt weliswaar ook poëzie opgenomen² maar zij kiezen in de regel voor het ‘serieuzere’ werk: Oudgriekse idolen (Kavavis, Sappho), vertalingen van Rimbaud, W.H. Auden,...of dichter bij huis Hans Lodeizen, Hans Warren,... Er is de laatste paar jaar in de ‘kleinere’ periodieken ook een verschuiving van ‘eigen werk’ naar die gevestigde waarden. Algemeen is er een tendens om steeds minder poëzie op te nemen.

Nóg een beperking: ik ben een vurig poëziefhebber, een dilettant, geen literatuurcriticus of literatuuronderzoeker. In die zin moet mijn commentaar gerelativeerd worden. Om redenen van privacy heb ik ervoor gekozen geen namen of pseudoniemen te vermelden, ook niet de namen van de tijdschriften waaruit gedichten werden overgenomen. Bij de geciteerde gedichten heb ik zeer nauwgezet de interpunctie, de spelling, het gebruik van hoofdletters gerespecteerd.

Dit helemaal terzijde: ik was verbaasd en ontroerd toen ik in een van de tijdschriften het gedicht ‘En gij, kunt gij?’ van Vladimir Majakovski uit 1913 aantrof. Dat getuigt op z’n minst van excellente smaak. Onlangs nog bracht Tom Lanoye in de BOZAR Majakovski’s grillige poëzie ten gehore. En nu ter zake.

Het merendeel van de gedichten, hoe kan het ook anders, handelen over ‘de’ liefde.

Liefdespoëzie is de meest acceptabele vorm van poëzie omdat iedereen wel eens zó door liefde wordt overweldigd dat de manier om de werkelijkheid te ervaren erdoor verstoord wordt. De wereld vult zich met verrassing, verwondering, twijfel en vreemdheid. Dat neemt niet weg dat die ervaring in wezen banaal is, de lyrische vruchten ervan zijn dat vaak ook.

*Kom zachtjes naar me toe m'n lieverd
Heel mijn hart hunkert naar jouw tederheid
(...)
Met m'n ramen van mijn ziel beantwoord ik
jouw prangende gedachte*

Een liefdesgedicht dus. Niet moeilijk, alleen een beetje knellend die ‘ramen van mijn ziel’.

Het is vreemd, op momenten van diepe emotie, wanneer woorden tekort schieten, grijpen we wel eens naar een gedicht en merken we pas hoe onecht die gedichten klinken, hoe ze eigenlijk over iets anders gaan: over prangende of vastgeroeste gedachten, over littekens, bijna niet over liefhebben.

*Ik mis je,
Ik mis je als vriend,
(...)
Je zit ergens vastgeroest in mijn gedachte.
(...)
Jij bent er voor mij,
Jij zit in mijn hoofd,
Jij kan er nooit meer uit,
(...)
Jij zal er altijd zijn,
Jij bent een litteken in mij, onuitwisbaar, onvervangbaar.
Jij bent, in mij, voor eeuwig.*

Direct-emotionele gedichten klinken een beetje vals vooral omdat ze voortdurend verwijzen naar de emotie waaruit ze ontstonden. Niet de emotie is vals maar de taal is onbetrouwbaar en de dichter(es) slaagt er niet helemaal in dat in zijn/haar voordeel te gebruiken. De emotie moet door het gedicht gemaakt worden, het gedicht niet uit de emotie.

*Machteloze tranen die vloeien, onophoudelijk
(...)
Jij krijgt me klein.*

(...)

Jouw neen kwetst me dodelijk. Een pijn niet meer te dragen.

Alleen.

Geen Leven. Geen Hoop. Geen troost. Geen tederheid. Geen Liefde.

Ik keek in mijn hart en

zag één gapende wonde:

mijn ziel gekneusd geslagen.

(...)

Het is opvallend hoe triest (én inhalig) er over liefde en vriendschap wordt gedicht. De teneur van het grootste deel van de zestig geselecteerde gedichten is hopeloze onmacht, bitter zelfbeklag. 'Van droom naar nachtmerrie' luidt de titel van een gedicht. Er wordt te veel en te vlug 'gedronken' waardoor er mateloos gekeken wordt naar iets wat er eigenlijk niet is: 'Een pijn niet meer te dragen', 'één gapende wonde', 'Jij krijgt me klein'. Hoog tijd voor verademing:

*zomerzingen zonnenringen alles is van mij
buiten lopen bloemen kopen want hij hoort bij mij
jongens zoenen grasveld boenen alles is weer blij
vriendenspelen leven delen - wereld val op mij
handen drukken ogen plukken alles hoort erbij
hart verlichten band verdichten alles wordt weer vrij
lentestrekken woorden spreken en hij is van mij*

Dát is emotie die er toe doet: 'hij is van mij' want 'hij hoort bij mij' maar in het 'verdichten' wordt alles weer vrij, zó vrij dat zelfs alle interpunctie verdwijnt, geen punten geen komma's. Niet 'vastgeroest in mijn gedachte' en 'voor eeuwig' en al helemaal niet dodelijk gekwetst 'een pijn niet meer te dragen...' maar 'vriendenspelen', 'ogen plukken' en 'lentestrekken'.

Het kan dus gelukkig ook anders, héél anders. Daarvoor begeven we ons in een dubieus gebied waar het onderscheid tussen beeld als metafoor en beeld als plastische voorstelling door elkaar lopen.

Het begon met staren

In de dieperik van je ogen

Toen zijn we gaan varen

(...)

Onze vloot rukt uit

Almaar driester beuken

De slagschepen op mekaar

In het ruime sop

De zeilen vieren

De touwen kraken

De zee gaat schuimen

Bliksemschichten, dondergeroffel

Duizend bommen en granaten

En dan volgt het spervuur

(...)

De metafoor perkt het gedicht niet in maar breekt het open: de beschrijvende voorstelling van deze 'zeeslag' appelleert heel duidelijk naar de interpreterende verbeelding van de lezer. De laatste twee versregels zijn houterig en helemaal overbodig: 'Jij en ik zijn gaan dromen / En toen zijn we er beide bij klaargekomen'. Dát wisten we al na het 'ruk(ken)', 'beuken' 'sop(pen)' 'schuimen' en 'het spervuur'. De metafoor was overduidelijk. Maar het kan ook zonder metafoor; sommige dichters of dichtersessen vinden het dichtelijk taalgebruik een aanslag op de doorzichtigheid en directheid van onze dagelijkse omgang met woorden:

Casual sex

Wat wij hadden was alleen maar sex

je bent nu al mijn ex

(...)

We zagen mekaar daar staan

wisten meteen wat gedaan

(...)

Je was niet eens knap

maar 'k had je nodig en rap

(...)

Ik durf zeggen hardop en voluit

de fut is er nu uit

(...)

Ik heb ervan genoten en 't was fijn

maar nu laat ik je zijn.

Duidelijk maar inspiratieloos... De invasie van woorden en zinnen in een louter 'bruikbare' betekenisrelatie levert ondermaatse poëzie. Een dichter(es) zou vooral bezig moeten zijn met de taal op de wijze van 'zoals' over de werkelijkheid, over de 'weerspiegeling'.

(...)

draai je stalen

stoere lansje

in mijn mondje

heel gemeen

Geef je over

aan mijn lippen

steun maar op je derde been

(...)

Een andere dichter, op een andere plaats met dezelfde dingen bezig maar met meer verbeelding en plezier...

En dan tenslotte, ik kan er niet omheen, stemmen die in alle toonaarden snikken, waarin dichters en dichtersessen met heel hun hebben en

houden aanwezig zijn: wij zijn homo's, wij zijn lesbiennes en wij lijden daar fel onder... De onmacht van het woord, onmacht tegenover de samenleving en tegenover al die onuitsprekelijke dingen. Gedichten die ik ook nog in tijdschriften van de late jaren negentig aantrof.

*De stalen muur van vooroordelen
die jou omsluit en afsluit van mij
De vinger die jou nawijst:
minachting!
(...)*

*God help me
sta me bij*

*ze hebben het
ontdekt
ik ben erbij!
hun ogen
met bloed doordrongen
ze zullen me vinden
waar ik ga
(...)*

*ik ben verdoemd
behekst
de duivel moet uit mij
dat doet
de grote broer
de maatschappij*

*want ik ben een vrouw
met een vrouw aan mijn zij.*

Wat hier gebeurt, is vreemd en toont hoe omslachtig poëzie kan zijn. De dichteres wil iets zeggen over de werkelijkheid zoals zij die (nu) ervaart, ze vertelt haar verhaal maar niet 'zoals', ze breekt haar verhaal niet open zodat ook het zicht op haar verdriet niet vrijkomt. Gedichten die veel uit de herinnering losmaken, moeten tegelijk aan die herinnering ontsnappen, het is neergeschreven maar ook 'verwerkt'. Maar zelf als het verhaal openbreekt, zich uitstort, is het nodig de 'verbeelding' in te dammen. Zoniet ontstaat er heel pijnlijke belijdenis-poëzie:

Lesbisch

*Rondom de sfeer van een rubber-geknelde hoed
ontduik, omzeil, versmoor ik het woord, mijn geheim,
zinnespelend de gedachte,
antwoord reeds voor de vraag,
tien keer geknarst, vermalen van vrouw tot man*

*liegen, samengeperste mond, interesseert me niet, geen mening,
hartkloppingen, rood-hoofd,
een cel mat als metgezel mijn woord,
zachtjesaan gekneld zittend tussen het strottenhoofd,
een woest kolkende massa wurmt zich naar de keel,
versmacht de schaamte en vindt zijn weg naar buiten,
tussen kots graai ik vlug naar het woord,
en stop het in mijn mond,
het laat sporen in mijn ziel,
ze zijn me op het spoor,
roer niet in mijn hart,
ik zeg het toch niet,
ik zeg het nooit,
de gekwelde geest raakt niet verlost...*

Hier wordt werkelijk alles aangetast, een stem die in alle toonaarden snikt, knarst, wurmt tot 'het woord' wordt uitgekotst, opgegrabbeld van de vloer en als een kunstgebit weer in de mond gestopt en niets, niets wordt ongedaan gemaakt 'de gekwelde geest raakt niet verlost...'. Zoiets 'laat sporen na' tot in de ziel.

De pogingen van dichters en dichtersessen zijn vaak hopeloos en onmachtig. Maar ze zijn daarom niet zinloos. Het komt erop aan om elk houvast dat we menen te vinden weer los te laten, het geloof te vervangen door ironie en betekenis door spel en dat alles bijna zonder woorden... Dan pas ontstaan er mooie, ontroerende, plezierige gedichten.

*Spijkertje in mijn hart.
Vreemd genoeg
Ik dacht dat ik je vergeten was.*

Of dit... als afsluiter:

*ik wil een gedicht schrijven
op je buik
van je navel tot je ballen
liefst tot de linker
dat is één regel langer*

In deze korte versjes triomfeert de poëzie. Er komt geen verhaal aan te pas, geen sprong in de hoogte, geen hels verdriet. Wat je dan allemaal te zien krijgt: een bijna vergeten spijkertje, of een gedicht op de buik van een geliefde, juist lang genoeg...

Omar Van Hoeylandt

1 Voor dit artikel heb ik alle Vlaamse homo- en lesbiennetijdschriften uit de collectie van het Fonds Suzan Daniel doorbladerd - in totaal 91 titels - en daaruit een zestigtal gedichten geselecteerd.

2 Vanaf 04(1993) 2 wordt Cees van der Pluijm zowat huisdichter van Uitkomst.

li shiu tong (1907-1993)

In de reeks 'Alles wat van ver komt, is lekker' is het nog eens de beurt aan Berlijn. Maar ook Canada wordt erbij betrokken voor een sterk verhaal voortgestuwd door internetkrachtpatserij.

Ralf Dose, medewerker van de Magnus-Hirschfeld-Gesellschaft in Berlijn, zoekt sinds jaar en dag ook op het internet naar sporen en vermeldingen van de Duitse homopionier en seksuoloog Magnus Hirschfeld (1868-1935). Om de zoveel tijd tikt hij de naam in op allerlei zoekmachines in de hoop ook daar nog nieuwe dingen te ontdekken. In juni 2002 gebeurt dan iets bijzonders. Eigenlijk door een vergissing zoekt Dose de naam van Hirschfeld in de vele 'newsgroups' op het internet en komt hij uit op een vraag die er acht jaar eerder werd gedropt:

"I'm looking for information concerning the psychologist and founder of the Institute of Sexual Science in Berlin, Dr Magnus Hirschfeld and his assistant Li Shiu Tong. I recently came across some papers and items belonging to Mr Tong (including photos, notes and a notebook that appears to be written by Dr Hirschfeld), and I'm curious to know if they are of any significance or interest."

Omdat het bericht al acht jaar oud is, kan Dose niet meteen terugvinden van wie het bericht komt. Het oorspronkelijke emailadres en faxnummer zijn ondertussen al verlopen. Eén enkel woord ("datapanik"), geplukt uit de reclamebanner van het persoonlijke bedrijfje van de verzender van het bericht, zet Dose echter opnieuw op weg. Een zoekmachine doet ook hier haar werk. Het bericht blijkt van ene Adam Smith uit Canada te zijn. Deze had in het voorjaar van 1994 als kleine bijverdienste een appartement leeggemaakt dat was vrijgekomen door een sterfgeval. Smith stuitte daarbij op allerlei papieren die hem bijzonder toeleken en die hij besloot te houden. Andere stukken gooide hij weg. Hij telefoneerde met de erfgenaam van de vorige eigenaar en deze vond het blijkbaar goed dat hij de spullen hield. Na het inzien van de papieren zette Smith het bericht op het toen nog jonge internet. Zonder het toen zelf goed te beseffen had de Canadees persoonlijke documenten van de laatste levenspartner van Hirschfeld, de Chinees Li Shiu Tong (ook bekend als Tao Li), gered van de vuilnisbelt. Maar ook persoonlijke papieren van Hirschfeld zelf en in het bijzonder een boek met aantekeningen van de Berlijnse seksuoloog gemaakt tussen 1929 en 1935 en getiteld "Testament Heft II" werden also gered. Het meest bijzondere echter was het dodenmasker van Hirschfeld. Het bestaan ervan was bekend maar niemand wist waar het was. Smith besloot na een aanvankelijke twijfel om het materiaal aan de Magnus-Hirschfeld-Gesellschaft te schenken.

Het appartement dat leeggehaald werd door Smith was eigendom geweest van Li zelf. Smith vertelde Dose ook dat hij zich herinnerde dat de erfgenaam hem telefonisch had gezegd dat er nog vier koffers met boeken waren en dat deze vroeg of laat geschonken zouden worden aan een archief of bibliotheek. Een zoektocht over het internet langs de bibliotheekcatalogi van alle bibliotheken in de Canadese deelstaat British Columbia leverde echter niks concreets op. Daarop ging Dose, nog altijd vanuit Berlijn, via het internet en de gewone post verder op zoek naar de huidige eigenaar van het appartement. Ook dat was geen sinecure.



Li Shiu Tong en Magnus Hirschfeld in ballingschap in Frankrijk, 1934 (foto archief MHG Berlijn).

Uiteindelijk kwam hij dan toch in november 2002 in contact met de broer van Li. De koffers met boeken waren nog altijd in het bezit van de familie. Volgens een erg onwaarschijnlijke familie-legende zou Li op gevaar van eigen leven de boeken - verborgen in een lijkst! - met zijn sportwagen uit Duitsland naar Zwitserland hebben

gesmokkeld.

In het voorjaar van 2003 gaat Dose de zwarte koffer met de door Smith geredde spullen ophalen in Toronto en gaat hij in dezelfde stad ook op bezoek bij de familie van Li. Daar krijgt hij de gelegenheid om een uitgebreide inventaris op te maken van de boeken in de koffers die hem voor een erg grote som geld worden aangeboden. Een som die tot op heden nog altijd niet kon worden bijeengegaard... Toch blijkt het overgrote deel van de boeken niet uit het door de nazi's in 1933 leeggeplunderde Instituut van Hirschfeld te komen. Slechts twee boeken zijn dat duidelijk wel. Het zijn ook niet Hirschfelds eigen boeken daar deze geen aantekeningen van hem bevatten.

Uit de papieren van Li zelf blijkt dat deze enkele pogingen heeft ondernomen om in het Engels het relaas neer te schrijven van zijn jaren met Hirschfeld. Maar zonder al te veel succes. Meer nog, Dose maakt uit de papieren van Li vooral op dat de Chinees, duidelijk even sterk getraumatiseerd door de brutaliteit van de nazi's als Hirschfeld zelf, het verleden achter zich wilde laten. Vermoedelijk was hij zelfs bang dat de nazi's hem, als een van de erfgenamen van Hirschfeld, in Zwitserland achterna zouden komen. Ook na de oorlog weigerde Li elk contact, zelfs met het Wiedergutmachungsamt uit Berlijn. Na een omzwerfing in de USA vertrok de rentenierende en eeuwige student Li ook nog naar Hong Kong maar vanaf 1974 woonde hij in Canada. Hij stierf er op 5 oktober 1993. Net voor Ralf Dose terug huiswaarts keerde kon hij ook nog het graf van Li bezoeken in het Forest Lawn Memorial Park in Vancouver.

Deze tekst is een erg ingekorte weergave van het artikel dat Ralf Dose schreef over zijn zoektocht naar het nalatenschap van Li. Het werd gepubliceerd in de 'Mitteilungen der Magnus-Hirschfeld-Gesellschaft', (2003) 35-36, pp. 9-23. Dank ook aan Don McLeod uit Toronto die me dit verbluffende verhaal voor het eerst vertelde en aan Louis Godbout uit Montréal die me de tekst van Dose bezorgde.

Voor meer informatie: www.hirschfeld.in-berlin.de

HS

chatterbox en de 'vergeten' lesbiennedagen

Op dit moment is men al een hele tijd ijverig in de weer met het samenstellen van een feestprogramma voor de 20ste editie van de Lesbiennedag. Daarbij geldt het evenement van het Lesbies Doe Front in mei 1986 in Gent als begin van de tijdrekening. Maar dat klopt eigenlijk niet. In 1983, 1984 en 1985 zijn er immers al eens drie Lesbiennedagen georganiseerd in Antwerpen, met de socio-culturele vereniging annex vrouwencafé Chatterbox als drijvende kracht.

Chatterbox is omstreeks 1980 ontstaan. "Dat jaar heb ik een marktcafé op de Vrijdagmarkt in Antwerpen omgebouwd tot het vrouwencafé Chatterbox", zegt Britt Ballings. "En dat heeft zich vermengd met ideeën die al een tijdje leefden. Ik kende bijvoorbeeld Greta Mertens en Andrea Rogiers vanop de toneelschool, en daar is het idee gegroeid om met vrouwencabaret te beginnen. Terzelfder tijd ben ik toen in contact gekomen met een aantal personen die nogal hevig in de vrouwen- en lesbiennebeweging actief waren, hetgeen heel wat inspiratie en documentatie opleverde. En dat is zo'n beetje allemaal samengekomen." Chatterbox was echter in vele opzichten 'een bijzonder geval'. Zo was het dan wel een (laagdrempelig) vrouwen/lesbiennecafé, maar ook mannen waren er welkom. "Daar is toen van buitenaf ontzettend veel kritiek op gekomen. Men begreep dat niet goed: wij waren noch vis, noch vlees. Terwijl er toch heel wat achter zat. Maar ja, wij waren het buitenbeentje van de lesbiennebeweging." Hoe dan ook bleek een relatief grote groep vrouwen bereid hun schouders te zetten onder het project. En steeds werd er nadrukkelijk aandacht besteed aan vrouwencultuur, in het bijzonder vrouwenmuziek. "Wij vonden dat wel belangrijk, want dat is ook een stukje van ons, vrouwen. Maar dat bleef allemaal heel open en redelijk vrijblijvend. En we probeerden het ludieke niet uit het oog te verliezen. Want we wilden immers ook mensen bereiken die je anders zou verliezen omdat ze meenden dat het hun petje te boven ging."

e t i k e t t e n

In het begin draaide alles rond het café en het cabaret 'Puur en Ongezoet', waarmee uiteindelijk twee programma's werden samengesteld.. "Wij probeerden alles zelf te doen, met de mensen die er waren. Want iedereen had wel iets dat zij kon. Dus hebben we zelf de decors gebouwd. En hebben we er onze hele creativiteit in gegooid." Het belangrijkste van het cabaret was de boodschap, en het muzikale was daaraan wat ondergeschikt. "Het succes van het cabaret was dat er heel wat vrouwen op het podium stonden die zichzelf ontzettend amuseerden, en toch ook nog wel een boodschap brachten. Trouwens dikwijls een boodschap met een dosis zelfkritiek, zowel op de vrouwen- als de lesbiennebeweging. Bijvoorbeeld bij het opstarten van het vrouwen-cabaret kregen we van oudere militantes meteen als reactie dat we dan toch wel eerst zeker 'De tweede sekse' en dit en dat moesten hebben gelezen. Terwijl wij gewoon iets wilden doen vanuit wat we voelden. En tuurlijk hadden de meesten van ons die werken wel al gelezen, maar dat was geen hoofdzaak om cabaret te maken, wel onze eigen gevoelswereld. Daar zijn we tot het einde trouw aan gebleven. Dus zat er



Folder met het logo van Chatterbox.

een smartlap in het programma, waarin enkele lesbiennes het feit hekelden dat veel van die 'anciennes' wel stelden dat 'mannen uit den boze zijn' maar er intussen wel bijliepen als mannen, en zich ook zo kleedden, terwijl dat echt niet meer nodig was. Daar maakten we dan een parodie op. En bij onze afscheidsvoorstelling in 1985 kende iedereen dat nummer en werd het uit volle borst meegezongen. Dat was zijn eigen leven beginnen leiden."

"Of er was een nummer over al die boeken die je gelezen moest hebben: dan pas was je een goede feministe, en anders niet. Of nog een ander

nummer, om de opvang in de vrouwencentra te hekelen: dat je er slechts van negen tot vijf terecht kon, want daarna waren hun medewerkers terug naar huis om de aardappelen te schillen voor manlief. Al die persoonlijke ervaringen werden in onze nummers verwerkt. Of dat overdreven opvangen: als je je goed in je vel voelde en daarheen ging, kwam je buiten met het gevoel dat er iets mis met je was. Of het ghetto, voornamelijk dan bij lesbiennes, waar ze niet meer buiten kwamen." Chatterbox hield echter duidelijk niet van etiketten. Was het een vrouwengroep? Of toch eerder een lesbiennegroep? "Wij hebben onszelf nooit zo gedefinieerd, al was er duidelijk wel een overwicht aan lesbiennes. In elk geval deden we mee met de 'Roze Week', en dan kom je ook naar buiten, hé. Wij deelden er ballonnen uit met de slogan 'liever lesbië'. En we organiseerden roze autokaravans door de stad. Dat is iets anders dan er niet voor durven uitkomen. Integendeel, ik denk dat wij toen echt wel op de barricaden stonden, maar dat was eigenlijk vanuit een persoonlijke motivatie. En dat heeft nooit gevoelig gelegen bij de heterovrouwen die Chatterbox bezochten."

Het etiket 'feministisch' werd evenmin nadrukkelijk opgespeld. "We gingen er vanuit dat het voor een stuk wel in elk van ons zat, maar zonder per se te moeten roepen voor de buitenwereld dat we het waren. Ik denk zelfs dat het op den duur een beetje een rebellie was tegen die vrouwenbeweging die een aantal zaken oplegde, terwijl je al helemaal niet meer feministisch bezig bent als je dat doet. Want dan is die vrijheid er niet meer. En dat tekent Chatterbox over de hele lijn: wij wilden die beperkingen niet nemen omdat we wilden zijn wie we zijn."

Uiteindelijk stelde Chatterbox zich op volgens wat ze zelf een 'soft-integration policy' noemden. Door er gewoon te zijn, en open te staan. Bijvoorbeeld ook op de Vrijdagmarkt, in relatie tot alle andere cafés op het plein. "Wij waren gewoon een stuk van de buurt." Het café zelf was

verschrikkelijk klein: een toogje, twee tafeltjes aan de muurkant en een tafeltje aan het venster, met verder nog wat krukken. "Onze maximale capaciteit was ongeveer 30 tot 40 personen, en dan zaten ze ongeveer al op mekaar. En op die beperkte oppervlakte organiseerden we café-chantant, met de piano, de drums en de bas opeengepakt op het dansvloertje. Als dan iemand binnenkwam, trapte ze onvermijdelijk de stekker van de versterker uit. Maar we hadden een uitgebreid vast cliënteel. Een jong publiek eigenlijk, in vergelijking met andere zaken."

u i t b r e i d i n g

Geleidelijk aan breidde de werking van Chatterbox echter uit. De groep werkte mee aan de homo- en lesbienneweek, verzorgde het radioprogramma 'Tussen pot en pint' op Radio Centraal, organiseerde free podia of ontmoetingen met schrijfsters, gaf een tijdschriftje uit, had een eigen vrouwenmotorclub MC Chatterbox ("met eigen 'colors'!") en een volleybalploeg, enzovoort. En met de hulp (van de vrouwenwerking) van de Federatie Werkgroepen Homofilie en Atthis - behalve in 1985 - stond ze in voor de eerste Lesbiennedagen.

"Wij vonden het idee wel tof dat er iets voor de vrouwen zou zijn. We hebben er dan ook Atthis bij betrokken. En FWH ondersteunde ons daarbij, maar liet het wel aan ons over. In 1983 was de federatie immers nog een mannenzaak. Twee jaar later was dat wel al wat veranderd." De relatie met Atthis was echter niet zo optimaal. "Ik heb altijd de indruk gehad dat zij ons beneden hun klasse vonden. Hun werking was veel meer gesloten, voor de eigen leden. Dat was een heel andere mentaliteit. Burgerlijker, ja. Terwijl wij wat franker waren. Chatterbox stond mee op de barricades: als er acties moesten worden gevoerd of affiches geplakt, dan wist men ons bijvoorbeeld te vinden. Niemand van Atthis zou toen gaan plakken zijn." Toch vlotte de samenwerking voor de eerste Lesbiennedag. "Wij hadden sowieso de beschikking over een grote groep vrouwen die niet benauwd waren om hun handen uit de mouwen te steken. Atthis - dat niet echt betrokken was bij de voorbereidingen - leverde dan weer mensen om de werkshiften verder op te vullen." Toch dook er aanvankelijk een probleem op... "Ik heb in 1983 eens vermeld gestaan van een discussie over de volgorde van de namen van de organisatrices op de affiche, waarbij FWH dan als een soort van tussenpartij fungeerde. Dat waren dan blijkbaar zaken waarmee men bezig was: het eigen prestige."

In elk geval bleken de Lesbiennedagen, achtereenvolgens in zaal Harmonie, Elicker Ik en het Cultureel Centrum van Berchem een groot succes, met een uitgebreid programma van workshops, debatten, optredens, stands en vanzelfsprekend een fuif.



Pamflet van het cabaret 'Puur en Ongezoet'.

h e t e i n d e

Al deze activiteiten vergden echter veel van de zich uitdunnende groep medewerksters van Chatterbox. Zo bleek het niet langer meer mogelijk het café uit te baten met vrijwilligsters, zodat het in 1985 werd overgegeven aan Jane, die vervolgens de naam veranderde in 'Betty Boop'. "Jane kwam uit de horeca. En zij trok meteen een nieuw publiek aan. Op het moment dat de inhoudelijke werking van Chatterbox verminderde, groeide bijgevolg het belang van het café." Het café werd geleidelijk aan meer iets van Jane dan van de organisatie. En deze evolutie had meteen ook financiële gevolgen. "Chatterbox heeft nooit subsidies gekregen. We hebben er ook nooit moeite voor gedaan. Alle inkomsten haalden we uit het café, tombola's en dergelijke. En uit spontane inkomsten en praktische steun. Dat was voldoende: niet om er winst uit te halen, maar om quitte te staan. We draaiden, en dat was voor ons het allerbelangrijkste, namelijk dat we ons ding konden doen." Met het uit handen geven van het café werd dat echter een stuk moeilijker.

Chatterbox concentreerde zich nog enkele jaren met wisselend succes op vrouwencultuur - met de uitgave van een gedichtenbundel, de inrichting van tentoonstellingen, het aanbieden van cursussen allerhande maar zette er in 1987 uiteindelijk toch op een feestelijke manier een punt achter. "Om in schoonheid te eindigen."

De aard van het beestje valt echter niet te bedwingen. Ook vandaag nog is Britt Ballings actief. "Ik heb ondertussen opnieuw een vzw. Nog altijd voor vrouwen, maar meer gericht op vrouwenmuziek. Dus de richting waarin Chatterbox uiteindelijk is geëvolueerd." Zo was ze manager van de voormalige vrouwenband 'A Miss-ing Link'. Maar het blijft een moeizame hobby, omwille van alle vooroordelen. "Mensen kunnen dat blijkbaar nog altijd niet vatten: vrouwen alleen die zingen en/of instrumenten bespelen... Wij willen echter tonen dat vrouwen dat ook kunnen. En daarbij proberen we alle uiterlijkheden te vermijden. Maar je krijgt de meest eigenaardige reacties. Organisatoren vragen immers hoe ze eruit zien, in plaats van of ze goed zijn. En daarop loopt het nog altijd stuk. Ik blijf echter vrouwen die al hun sporen hebben verdiend kansen en ondersteuning geven."

Bart Hellinck

aanwinsten en verwerking

Gedurende het voorbije jaar zijn er opnieuw heel wat contacten gelegd die op korte of langere termijn zullen resulteren in belangrijke overdrachten van archief- en documentatiemateriaal. Sinds het vorige nummer van deze nieuwsbrief hebben we echter ook al weer heel waardevolle en unieke stukken mogen ontvangen.

Verkeerd Geparkeerd en Wel Jong Niet Hetero bezorgden ons omvangrijke aanvullingen bij hun reeds eerder overgedragen bestanden. Het (digitaal) archief van

Een Klas Apart, de vroegere Gentse kern van holebi's werkzaam in het onderwijs, maakt intussen ook deel uit van onze collectie. Bij zowel Inge Wallaert als Deborah Lambillotte mochten we langsgaan om de archivalia



Een intussen klassiek beeld uit de kortfilm 'Kampvuur'.

betreffende hun diverse engagementen - niet in het minst op internationaal vlak, in de schoot van de International Lesbian and Gay Association - op te halen. En Philip Turner was ook zo'n bezige bij. Zijn schenking documenteert in belangrijke mate de werking van onder meer de Groupe Libération Homosexuels, de Fédération des

Groupes Homosexuels de la Communauté Française de Belgique, de Cercle Homosexuel Etudiant, Appel Homo Sida en de diverse Franstalige homoradio-uitzendingen tijdens de jaren '80. Onze collega's van Homodok-Lesbisch Archief Amsterdam bezorgden ons, niet voor de eerste keer, heel wat bibliotheekmateriaal dat zij dubbel hadden. Van



De hoes van de LP 'Flying Lesbians'.

verschillende personen ontvingen we affiches, boeken en tijdschriften, waaronder bijvoorbeeld heel wat jaargangen van het Engelse lesbische tijdschrift Sappho (jaren '70). Meteen kregen we ook onze allereerste langspeelplaten: 'Warmer Südwind Schwul', 'Flying Lesbians', Tom Robinson Band,...

Blij zijn we eveneens met het archief van cineast Bavo Defurne - bekend van onder meer de kortfilms 'Saint' en 'Kampvuur' - en de filmproductiemaatschappij Laika Films vzw. Het bevat onder meer catalogi van homo/lesbische filmfestivals van over heel de wereld, maar natuurlijk eveneens heel wat stukken betreffende het tot stand komen van de diverse films.

Tot slot van dit beknopte, en onvermijdelijk onvolledige overzicht, wijzen we ook nog graag op de archivalia (incl. foto's) van de Gentse Nichtenshow (1978), en de unieke filmopnames van de homo- en lesbienne-dagen in Brussel (1980) en Antwerpen (1981).

ontsluiting

Het voorbije jaar zijn de inventarissen afgewerkt van drie bestanden: van archivalia van (het kabinet van) Vlaams minister van Gelijke-Kansen-beleid Anne Van Asbroeck (1995-1997), van Philip Turner, en van Bavo Defurne en Laika Films vzw. Zij kunnen nu worden geraadpleegd mits voorafgaandelijke toestemming van het Fonds Suzan Daniel.

Het aantal reeds in de catalogus ingevoerde of anderszins ontsloten titels van homo/lesbische periodieken is intussen opgelopen tot meer dan 800. Belangrijke inspanningen zijn beslist ook geleverd inzake het indexeren en exciperen van tijdschriften. Voor een onderzoek(st)er is het immers meestal niet voldoende te weten welke nummers we eigenlijk bezitten: hij of zij zoekt heel gericht informatie, en wenst dus eveneens te kunnen

achterhalen welke artikels er in welk nummer zijn verschenen. De belangrijkste artikels uit Infoma/Homokrant/Homo- en Lesbiennekrant/ZiZo, De Magneet, AR-Infos/Tels Quels en Uitkomst zijn al in de catalogus ingevoerd, en heel wat andere bladen worden momenteel onder handen genomen.

Terzelfder tijd zijn onze vrijwillig(st)ers gestart met een inhaalbeweging inzake de invoer van ons bibliotheekbezit. Daarbij hebben we ook kunnen rekenen op de assistentie van een stagiaire van de bibliotheekschool. Een andere



Een scène uit de Gentse Nichtenshow.

stagiair heeft zich dan weer gebogen over de problematiek van het op een wetenschappelijk verantwoorde manier archiveren van websites. Ook op dat digitale terrein probeert het Fonds Suzan Daniel immers expertise op te bouwen. Want ook het erfgoed dat we vandaag produceren, en dat is hoe langer hoe meer digitaal, willen we koesteren in onze schatkamer, en dus moeten we daar meteen al over waken.

Mogen we erop rekenen dat u ons daarbij blijft helpen? Bedankt bij voorbaat!

BH

acquisition

Le Fonds Suzan Daniel possède déjà des dizaines de séries - complètes ou non - de périodiques belges francophones: 'Adého Revue', 'AR Infos', 'Tels Quels', 'InforMash', 'Le Lien', 'Les cyclades', 'Gay ris donc', 'Regard', 'Gay Mag',... Une grande partie de ce qui a été produit pendant les cinq dernières décennies peut donc être consultée chez nous. Quant aux archives cela n'est pourtant pas le cas: le nombre d'archives francophones est encore limité. Trop limité. Par conséquent un de nos objectifs pour les années à venir est d'essayer de convaincre les producteurs d'archives au sud de la frontière linguistique de déposer leurs archives chez nous et donc de garantir qu'elles ne disparaissent pas.

Il y a un an Philip Turner a donné l'exemple. Turner, de nationalité anglaise, est arrivé en Belgique en 1967: son père travaillait dans une grosse société américaine qui avait des bureaux à Bruxelles. Dix ans plus tard il est entré en contact avec le GLH, le Groupe Libération Homosexuels. "J'avais vu des affichettes qui étaient collées sur les murs de l'ULB où j'étais étudiant en droit. Le GLH avait été créé en octobre 1976 par Christian, qui croyait que dans les universités il y aurait beaucoup de militants. Et il a été très déçu, parce que le GLH a attiré beaucoup de jeunes comme moi qui faisaient leurs premiers pas en tant qu'homosexuels, et qui étaient plus intéressés par l'amour et le sexe et pas beaucoup par la politique et le militantisme gai." En tout cas, pour lui c'était la grande découverte.

Contrairement aux autres associations homosexuelles le GLH "avait une volonté vers l'extérieur". "ADEHO et le CCL travaillaient pour les homosexuels mais c'était de façon cachée. Et les homosexuels devaient aller les trouver." Le GLH par contre a, par exemple, réalisé l'émission télévisée 'J'ai même rencontré des pédés heureux' (RTBf, 1978) et a organisé le premier festival de films (1979). Et en plus il a fait de la radio. "Un des fondateurs de Radio Capitale est venu nous proposer de faire une émission. Alors on l'a fait, et cela est devenu l'émission 'Non papa, pas toi... ou les pédés sans files...', puis 'Etre gai, c'est pas triste'. C'était notre but d'essayer de contacter le plus grand nombre d'homosexuels isolés à Bruxelles, et même en dehors de la capitale. Il y avait même des gens de Linkebeek qui nous écrivaient en disant qu'ils nous écoutaient cachés dans leur chambre à coucher. Mais comme Radio Capitale ne couvrait pas tout Bruxelles, on a commencé une deuxième émission sur Radio Air Libre. Pendant quelques mois j'ai même collaboré à trois émissions: un assistant à l'UCL nous avait demandé d'en faire une à Louvain-la-Neuve. 'Un vent p.d. souffle sur le ghetto' n'a pourtant pas marché du tout: les gens là avaient beaucoup trop peur."



Une affichette du premier festival de films (1979).

Au début des années 1980 la deuxième émission s'est séparée du GLH et est devenue Antenne Rose (AR). "Le GLH avait une politique d'information, mais c'était peut-être un peu trop militant dans le discours. Alors que le discours de ce qui est devenu AR était moins militant, et beaucoup plus: 'venez nous voir', 'nous sommes sympathiques'. C'était beaucoup plus habile comme démarche." "Le GLH est vraiment le chaînon manquant entre les associations CCL/ADEHO qui étaient

refermées sur elles-mêmes et AR qui est devenue une association de masse. Mais AR n'aurait jamais pu exister s'il n'y avait pas eu le GLH. Ce dernier était initiateur par croyance philosophique-politique et AR a su améliorer le tout."

Plus tard encore Turner a fait les émissions 'Homovox' et 'Singulier Pluriel' sur plusieurs radios libres bruxelloises. En plus il a été actif dans la Fédération des Groupes Homosexuels de la Communauté Française de Belgique et Appel Homo Sida/Aide Info Sida. Et en 1982 il avait déjà créé le Cercle Homosexuel Etudiant (CHE). "Je me souvenais de ma situation en 1977, et pendant cinq ans il n'y avait pas eu d'association à l'ULB. Je trouvais que c'était dommage pour toute une génération d'étudiants de n'avoir pas eu la possibilité de découvrir leur sexualité. Et c'est pour ça que j'ai lancé le CHE, avec un jeu de mot, car la grande association anglaise s'appelait 'Campaign for Homosexual Equality'. C'était une époque où on savait que le travail était utile. Le CHE n'a pas attiré des milliers et des milliers de personnes, mais les gens qui sont venus, ont pu réfléchir. C'était un premier pas dans une vie d'homosexuel, de jeune homosexuel."

Turner s'est investi pleinement dans toutes ces initiatives. "Mais je n'étais pas un théoricien politique. Je travaillais beaucoup pour les soutenir, mais je n'avais pas la réflexion politique. Pour moi c'était les choses concrètes qui étaient importantes." Et après environ 20 ans de militantisme Turner s'est arrêté: il continue à participer à la vie de plusieurs associations gays mais sans être parmi les dirigeants. "J'ai tout dit. Je n'avais plus rien de neuf à dire. Alors il faut arrêter. A ce moment-là j'étais déjà à la limite d'être un dinosaure, je ne comprenais plus exactement ce qui se passait dans le milieu associatif gai."

Alors il a voulu mettre ses archives intéressantes en sûreté en les donnant au Fonds Suzan Daniel. Elles contiennent des pièces concernant tous les groupes dans lesquels Turner a été actif - y inclus des enregistrements d'émissions de radio! - et même des documents de, par exemple, le Club Vidéo Gay, le Front d'Action contre la Répression Homosexuelle et le Groupe Homosexualité & Enseignement.

BH

theses overzicht

Studenten werken hoe langer hoe meer rond homoseksualiteit/lesbianisme en aanverwante onderwerpen. Omdat deze onderzoeken nog al te veel aan onze aandacht ontsnappen, publiceren we regelmatig een - beslist onvolledige - lijst verhandelingen. Eerder verschenen reeds overzichten in de nummers 2, 3, 7 en 9 van dit tijdschrift.

Beaumont Els

Het homohuwelijk: een meerwaarde op juridisch en psychosociaal vlak?, Arteveldehogeschool, 2005

Bos Inge

De homoseksuele identiteitsvorming en coming out: literatuurstudie en empirisch onderzoek bij 196 Vlaamse homo's en lesbiennes, KUL-familiale en seksuologische wetenschappen, 2004

Boukebbous Samira

Homoseksualiteit in relatie tot de islamitische cultuur: een literatuurstudie, Lessius Hogeschool-assistent psychologie, 2004

Burgaud Patricia

La «Débrouille» des parents: étude de l'expérience subjective de la parentalité chez cinq couples homosexuels féminins, Univ.Mons-Ht-psycho-péda, 2004

Callebert Charlotte

Cross-dressing in Hollywood: expressies van travestie in de Amerikaanse film tussen 1960 en 1985. Casestudies: 'Psycho'-The rocky horror picture show'-Tootsie'-Yentl', UG-theaterwetenschappen, 2001

Cammaerts Karolien

Aids-problematiek in jeugdliteratuur, KUL-algemene literatuurwetenschap, 2002

Carael Bart

De prevalentie van transseksualiteit in België, UG-klinische psychologie, 2004

Chartier Nicolas

De homoseksuele subcultuur in Brussel in de negentiende eeuw, KUL-geschiedenis, 2004

Cooreman Joni

Ik heb 2 mama's / 2 papa's: een exploratief onderzoek naar de ervaringen van kinderen in halebizezinnen, UG-sociologie, 2003

Craps Lieve

De achtergrond van pedofielen, KUL-rechtsgeleerdheid, 2001

Cuche Catherine

IAD [insémination artificielle par donneur anonyme] et homosexualité. 2 femmes + 1 enfant, avec quels liens les unissant? ULB-psychologie, 2004

Debel Lies

Transseksualiteit : een multidisciplinaire moraaltheologische verkenning, KUL-godgeleerdheid, 2004

Deblock Emilie

'Alles gaat over sex tegenwoordig': lezersbrieven als kleurrijke facetten van het verleden. Een mentaliteitshistorische mozaïek van het denken over seksualiteit en sekse na 1960, UG-geschiedenis, 2004

Debources Maryline

Impact du VIH-sida sur la vie d'hommes homosexuels: étude des changements de leur représentation sur la vie, UCL, 2004

Debrabandere Jan

Individueel welbevinden bij biseksuele personen, UG-klinische psychologie, 2003

De Smet Degenhard

Gay marketing: een analyse met de nadruk op de marketing communicatiemix. Een exploratief onderzoek naar de mogelijkheden in Vlaanderen, UG-communicatiewetenschappen, 2004

De Vulder Nele

Vrouwen aan de toeg? Het lesbisch uitgaansleven vanaf de jaren '50, UG-geschiedenis, 2004

De Wulf Karen

Jongeren en homoseksualiteit: een onderzoek naar de houding en beeldvorming van jongeren ten aanzien van homoseksualiteit, UG-vergelijkende cultuurwetenschap, 2000

Dupire Maryse

Le Désir d'enfant chez les femmes homosexuelles en couple: étude auprès de huit couples de femmes homosexuelles ayant un (ou plusieurs) enfant(s) conçu(s) par insémination artificielle avec donneur anonyme (IAD), Univ.Mons-Ht-psycho-péda, 2004

Everaerts Heide

De representatie van aids in film, KUL-communicatiewetenschap, 2005

Foroncelli Romina

«Mon enfant est homosexuel!»: impact de la révélation et réaction du parent à la découverte de l'homosexualité de son enfant, Univ.Mons-Ht-psycho-péda, 2004

Gabiam Koessan et Deligne Chloé

Une géographie homosexuelle à/de Bruxelles?, ULB, 2004

Glorieux Marie

Chevalier d'Eon (1728-1810) een Franse diplomaat en travestiet in Rusland: een zoektocht naar waarheid doorheen de leugens, KUL-slavistiek, 2003

Hao Chunyu

Homosexuality in China: an introductory study, KUL-familiale en seksuologische wetenschappen, 2004

Herry Coralie

Identité sexuelle et enfants de famille homosexuelle: analyse exploratoire, Univ.Mons-Ht-psychopéda, 2004

Hornikx Kim

Een vreemde in je eigen lichaam: leren leven met genderdysforie, Lessius Hogeschool-assistent psychologie, 2004

Humblet John

Pedofilie als controversieel vraagstuk: kritische benadering van de uitgangspunten van een gepolariseerd debat, KUL-familiale en seksuologische wetenschappen, 2005

Jappens Maaïke

Als tegenpolen elkaar aantrekken: een kwalitatief onderzoek naar stigma, intimiteit en seksualiteit bij serodiscordante homokoppels in Vlaanderen, KUL-sociologie, 2004

Joosten Ruth

Gezinspedagogische bijdrage aan het gelijkemans-debat 2: uitwerking met betrekking tot keuzen i.v.m. bewust alleenstaand (ongetrouwd) moederschap en bewust lesbisch moederschap, KUL-gezinspedagogiek, 2004

Kins Evie

Vrouw-man transseksuelen met een vrouwelijke partner versus traditionele heterokoppels: een significant verschil?, UG-klinische psychologie, 2004

Knockaert Jan

De invloed van de holebibeweging op de politieke besluitvorming, UG-politieke wetenschappen, 2005

Laloo Eva

Werken aan een holebi-vriendelijke maatschappij: een langetermijn opdracht, Arteveldehogeschool, 2002

Lambrecht Caroline

Een beetje anders: de historiek en receptie van de lesbische film in België in de periodes 1930 t.e.m. de jaren '70, UG-geschiedenis, 2004

Lega Romy

Transseksualiteit: leven na de geslachtsaanpassende operatie, Hogeschool Gent-verpleegkunde, 2004

Luyckx Stefan

Holebi's in Antwerpen, Hogeschool Antwerpen-sociaal-cultureel werk, 2004

Maras Bart

Homoseksualiteit bij moslims: de krijtlijnen van een emancipatiebeweging, VUB, 2003

Mestdagh Sofie

Het verschil in genderrolgedrag bij homoseksuelen en transseksuelen, UG-klinische psychologie, 2005

Mulongo Asumini Monza Orphée

Comparaison entre le lobbying et la communication des associations homosexuelles de l'Observatoire du PaCS, UCL, 2004

Neven Evi

De duurzaamheid en de exclusiviteit van mannelijke homoseksuele relaties: literatuurstudie en eigen kwantitatief onderzoek, KUL-familiale en seksuologische wetenschappen, 2004

Nicolas Julie

Homolifestyleblad: Gay Pride., Hogeschool Limburg-commerciële communicatie, 2004

Nuyts Maureen

Holebi-beleid in Vlaanderen: hoever staan we nu eigenlijk?, Arteveldehogeschool, 2002

Orient Indra

De representatie van homoseksualiteit in film: romantische komedies sinds 1994, KUL-communicatiewetenschap, 2005

Paternotte David

Homosexualité et citoyeneté: quel statut pour les couples de même sexe?, ULB Sciences Politiques, 2004

Pelechowicz Anita

Exil et homosexualité: Marian Pankowski, Conrad Detrez, ULB-philologie romane, 2004

Picas Nathanaël

La construction des personnages homosexuels dans les fictions à épisodes: étude de cas, UCL, 2003

Raeymaekers Samme

Het homoseksuele idioom in de dans: van het choreografisch werk van Thierry Smits, UG-theaterwetenschappen, 2000

Rosart Geoffrey

La représentation de l'homosexualité. De la création de l'identité homosexuelle à nos jours, ULB-art & archéologie, 2004

Samson Rémi

Oser dire l'homosexualité en droit... et la rendre intelligible, FUSL-KUB-théorie du droit, 2002

Sanders Kim

Slash: the final frontier. De opmars van homo-erotische fanfictie, Arteveldehogeschool, 2004

Sanza Jessica

Pour ou contre une reconnaissance légale des partenaires homosexuels en tant que couple parental? Un débat épineux..., UCL, 2005

Senepart Kerstine

Relationeel welbevinden bij biseksuele personen, UG-klinische psychologie, 2003

Smeets Yannick

Gezocht: M/V. Aspecten van diagnostiek, behandeling en persoonlijkheidskenmerken bij genderidentiteitsstoornissen, Lessius Hogeschool-toegepaste psychologie, 2005

Soenens Els

Recht op privacy, ook voor transseksuelen? Een analyse van de rechtspraak van het Hof te Straatsburg, VUB, 2004

Stuart Julie

Homosexualité masculine et littérature médiévale. Période de la Renaissance du XIIe siècle, ULB-philologie romane, 2004

Sweron Joke

De aanwezigheid van psychosociale problemen bij homoseksuelen in vergelijking met heteroseksuelen, KUL-familiale en seksuologische wetenschappen, 2005

Thyssen Nadia

De invloed van sociale ondersteuning op het therapietrouw zijn van AIDS-patiënten, UG-sociologie, 2004

Tits Yves

Communicatie bij hetero- en holebikoppels, KUL-communicatie-wetenschap, 2004

Vandecasteele Bert

Innovatiegevoeligheid bij holebi's: een vergelijkende studie, UG-economische wetenschappen, 2002

Van de Kerckhove Rik

Zelfdodingspogingen bij holebi-jongeren: een exploratie van de suïcide-loopbaan en de betreffende hulpverlening, UG-sociologie, 2004

Van de Vijver Ingeborg

Homofilie in de sociale relaties op school en via instant messaging: een sociale netwerkanalyse bij adolescenten, UG-sociologie, 2004

Vanfraussen Katrien

The childrearing process in lesbian families with children created by means of donor insemination, VUB-psychologie, 2003

Van Hoecke Charlotte

The future is pink: zichtbaarheid van holebiseksualiteit in de maatschappij, Arteveldehogeschool, 2002

Van Laere Ruth

Adoptie voor homoseksuele mannen: illusie of werkelijkheid?, Arteveldehogeschool, 2003

Van Moer Ellen

Lesbisch ouderschap via donorinseminatie, Erasmushogeschool-gezondheidszorg, 2003

Van Neck Bram

Lichaamsbeeld en zelfbeeld bij homo's en lesbiennes (adolescenten), KUL-bewegings- en revalidatiewetenschappen, 2005

Vannecke Sven

Verdwaalde herders: kritische reflectie over pedofilie en efebofilie bij priesters, KUL-godgeleerdheid, 2004

Vanormelingen An

Sociale steun in homoseksuele partnerrelaties, UG-klinische psychologie, 2004

Van Oyen Elke

Holebi's met een verstandelijke handicap in Vlaanderen: een beleevingsonderzoek, UG-orthopedagogiek, 2004

Van Reeth Mieke

De actuele betekenis van de metafoor 'Kerk als lichaam van Christus': een kritisch onderzoek vanuit feministische ecclesiologie met een knipoog naar gay theology, KUL-godgeleerdheid, 2004

Verhoeven Véronique

Play it safe! Evaluatie van een aids-preventieproject, Lessius Hogeschool-psychologie, 2002

Verwerft Annick

Meta-analyse van het onderzoek naar lesbisch ouderschap, KUL-familiale en seksuologische wetenschappen, 2005

Veys Annelies

Primaire preventie van suicide bij holebi-jongeren in Vlaanderen: een exploratieve studie, VUB, 2004

Wagemans Wendy

Lesbisch zijn beleven in autonome lesbiennegroepen (1974-1984): een historisch-pedagogisch onderzoek naar de institutionele én beleefde geschiedenis van de eerste Vlaamse lesbiennegroepen, KUL-historische pedagogiek, 2004

Wanten Jan

Op weg naar het revistische universum: homoseksualiteit in het werk van Gerard Reve, van 'De avonden' tot 'Een circusjongen', UG-Germaanse talen, 2004

Wuyts Joke

Een empirisch onderzoek naar ouderlijke stress bij lesbische en heteroseksuele gezinnen met kinderen tussen 4 en 8 jaar oud, VUB, 2003

naar af

2 0 0 6

De tentoonstelling 'Toen holebisenioren twintigers waren' zal van 15 februari tot 15 april op vier verschillende locaties te zien zijn in het Brusselse, namelijk achtereenvolgens in het Stadhuis en in de Gemeenschapscentra 'De Dam' (Oudergem), 'De Markten' (Brussel) en 'De Kriekelaar' (Schaarbeek). Precieze informatie omtrent de data en de openingsuren zullen zo snel mogelijk op onze website (www.fondssuzandaniel.be) verschijnen. Maar u kan natuurlijk ook rechtstreeks contact opnemen met het Rainbowhouse in de hoofdstad. Naar alle waarschijnlijkheid zal onze werking volgend jaar in belangrijke mate in het teken staan van het thema 'aids', met - voor zover de nodige financiële middelen worden gevonden - een inventaris, enkele publicaties, een reizende tentoonstelling,... In de toekomst verneemt u hieromtrent beslist meer.

h e l p

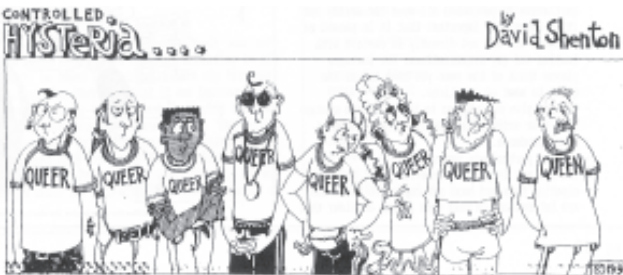
Het Fonds kan steeds bijkomende medewerk(st)ers gebruiken. Wil u meewerken aan het ontsluiten van onze collectie? Wil u helpen bij het archiveren van websites? Of fuit u gewoon graag? Voor elk van u hebben we wel een taak klaarliggen... Het Fonds financieel steunen kan natuurlijk ook! Bijvoorbeeld door lid te worden. Op die manier wordt u steeds op de hoogte gehouden van onze werking. Meer informatie vindt u op pagina 2.

à s a u v e r

Il y a encore beaucoup de matériel qui doit être sauvé. Aidez-nous. Vous avez du matériel concernant l'homosexualité ou le lesbianisme (brochures, affiches, périodiques, photos, lettres,...) et vous désirez vous en débarrasser? Ou de le mettre en valeur en nous le léguant? N'hésitez pas, contactez-nous.

r e d d i n g s b o e i

Het Fonds Suzan Daniel heeft al heel wat kunnen redden. Toch blijft het een peulenschil in vergelijking met de massa materiaal waarin het Fonds is geïnteresseerd. Materiaal dat er thuishoort. Materiaal dat het meer dan waard is bewaard te blijven. Gooi dus a.u.b. voortaan niks meer zomaar weg. Geef ons eerst een seintje.



ILGA Bulletin (1991) 5, p.11.

3	editoriaal
4	in memoriam paul van acoleyen
5	het fonds in 2005
6	le bas-ventre de la capitale
11	was greta garbo, 'de goddelijke', lesbisch?
14	een halve eeuw 'eigenaardig'
17	domoseksueel
19	toronto & montréal
20	'nooit komt het weer goed'
23	li shiu tong (1907-1993)
24	chatterbox en de 'vergeten' lesbiennedagen
26	aanwinsten & verwerking
27	acquisition
28	thesissenoverzicht
31	naar af

"And I'd say vision. (...) We didn't think of money when we began to create the [Lesbian Herstory] Archives. (...) You really must exploit your own passion for what you're doing. I know it sounds a little hokey, but you really must believe that you are giving something precious to the world, to the discussion of what it is to be human."

Joan Nestle over wat er van belang is bij het opstarten van een museum of archief, in 'NYC SEX' (London, Scala, 2002, p.79)

"I think rigid heterosexuality is a perversion of nature"

Margaret Mead in 'Redbook'(1975)

"Ik kan al het onderzoek dat gebeurd is naar homoseksualiteit in 10 minuten samenvatten."

Sven Bocklandt, in 2005 gedoctoreerde molecuulair geneticus van Vlaamse 'good genes' afkomstig en nu op zoek naar het homo-gen in Los Angeles (De Morgen, 22/09/2005, p.25)

"Neither is this book about gay men who focus on the preservation of gay history, though a number of these individuals [interviewed here] are so engaged. That is a rich subject in itself."

Will Fellows in 'A Passion to Preserve: Gay Men as Keepers of Culture' (Madison, University of Wisconsin Press, 2004, pp.16-17)

english digest

Anne Ganzevoort wrote the editorial and ponders the choice of the Suzan Daniel Fund to be politically neutral. She asks the reader if, with the steady global move to the (extreme) right in politics, it might not be wise to ask legislators guarantees (enforced by law) to safeguard cultural artefacts stored in archives from ever purposely being destroyed (again) by future political entities.

In 2004 history student Nicolas Chartier wrote his Master's dissertation on the homosexual subculture in 19th century Brussels using official court documents. The study shows that the Brussels homosexual subculture was as lively as other European metropolitan cities.

Swedish-born actress Greta Garbo (1905-1990) is known for her cool demeanour and her genderbending movie roles. But what is known about her possible lesbian sexual preference suspected by so many viewers? Denise De Weerd summarizes the existing literature on the subject and also paints a surprising picture of one of Garbo's lovers, Mercedes de Acosta.

'Cafe Strange' is a gay bar in Antwerp that has a long standing history already. Bart Hellinck interviewed the current owners who look back at what has been and what may lie ahead.

What does it mean to be homosexual? American author Will Fellows claims that gay men should not be defined merely by their sex lives. He writes they also have a special predilection for old houses. Even more: gays are people who often cherish things with a past and they have done that continuously and consistently throughout history as 'keepers of culture', as he calls it. Hans Soetaert informs us on this book and on his own ideas on the matter.

Omar van Hoeylandt had an intensive and extensive look at 'amateur' poetry published in Flemish gay & lesbian magazines and reports on his findings. A hilarious piece that digs up some real poetical gems as well.

A Chinese man Li Shiu Tong (1907-1993) was Hirschfeld's last life partner. In 1994 a message was posted on an internet newsgroup where the writer claimed he had found papers belonging to Li. Ralf Dose of the Magnus Hirschfeld Gesellschaft in Berlin found this message by accident eight years later and started an exhaustive search that finally paid off. Hans Soetaert summarizes a long story originally written in German.

'Chatterbox' was a lesbian organisation that started in 1980 in Antwerp. It was mainly a bar that catered to women and lesbians. Men were welcome as well. And older politically correct lesbians were sometimes mocked. Their lively and original history is painted by Bart Hellinck.

Philip Turner was a key figure in the gay & lesbian movement in the French speaking part of the country. He was active in many groups and started up many initiatives as well including a pioneering gay radio program, just to name one. He donated parts of his archives to the Suzan Daniel Fund and Bart Hellinck reports on Turner's accomplishments and the cataloguing of these archives that he did.

brochures boeken livres tijdschriften périodiques
albums coupures de presse elpees albums
fONDS **suzan daniel**
homo/lesbisch archief en documentatiecentrum
archive et centre de documentation homo/lesbien

we verzamelen alles ... bel, schrijf of mail ons
nous rassemblons tout ... n'hésitez pas à nous contacter

postbus/boite postale 569 B-9000 Gent 1 / Gand 1
suzan.daniel@skynet.be / www.fondssuzandaniel.be
09-223.63.74 (Anne) 09-223.58.79 (Bart)
rek. nr./n° de compte 068-2150156-81

brochures boeken livres tijdschriften périodiques
albums
cd's diapositives photographies affiches vlaggen
diapositives photographies affiches vlaggen
drapeaux spandoeken banderoles prentkaarten cartes